

V. KRONIKA

A. KRONIKA GOSPODARCZA

PRZEMYSŁ I GÓRNICTWO

Treść: Ogólna sytuacja gospodarcza: wskaźniki produkcji, stan bezrobocia, przewozy kolejowe, arach cen hurtowych, ogólna charakterystyka ożywienia przemysłowego. Sytuacja w poszczególnych gałęziach górnictwa i przemysłu: w górnictwie węglowym, przemyśle naftowym, hutnictwie żelaznym, produkcji cynku i ołowiu, przemyśle włókienniczym, metalowo-maszynowym, mineralnym, papierniczym i spożywczym.

Ogólny stan naszej produkcji przemysłowej uwidaczniają następujące wskaźniki produkcji (na podstawie danych Instytutu Badań Koniunktury Gospodarczej i Cen):

		Wskaźniki		
		Ogólnej produkcji przemysłowej	Dóbr wytwórczych	Dóbr spożycia
Styczeń	1928 r.	123,3	133,2	123,9
Lipiec	„ „	127,8	147,5	121,0
Styczeń	1929 r.	136,7	152,4	135,5
Lipiec	„ „	126,2	142,7	109,3
Styczeń	1930 r.	116,6	132,0	102,0
Lipiec	„ „	103,5	113,4	96,8
Styczeń	1931 r.	95,5	92,9	91,6
Lipiec	„ „	92,7	92,1	90,6
Styczeń	1932 r.	67,9	57,5	68,7
Lipiec	„ „	54,1	42,6	62,2
Styczeń	1933 r.	46,8	37,7	48,6
Lipiec	„ „	57,8	48,2	67,0
Styczeń	1934 r.	58,0	46,2	64,5
Lipiec	„ „	60,9	55,9	63,0
Styczeń	1935 r.	59,6	54,1	61,9
Lipiec	„ „	65,5	61,2	68,8
Styczeń	1936 r.	67,3	61,3	74,5
Lipiec	„ „	71,8	72,9	72,6
Styczeń	1937 r.	80,1	80,3	80,5
Lipiec	„ „	86,4	88,6	83,4
Styczeń	1938 r.	89,3	94,3	85,2

Powyższe dane wskazują, że okres 1937 roku uznać należy za zdecydowane umocnienie ożywienia przemysłowego, które ogarnia wszystkie gałęzie, zarówno w działach służących celom inwestycyjnym jak i w zakresie dóbr spożycia. Pogłębiająca się zdolność konsumcyjna społeczeństwa, z uwagi na polepszenie sytuacji ludności rolniczej, napawa przemysł sporą dozą optymizmu, o stanowi podstawę psychologiczną do rozwoju działalności przemysłowej.

Stan zatrudnienia i bezrobocia kształtował się następująco (w tysiącach):

	Zatrudnieni	Bezrobotni zarejestrowani
Styczeń 1928 r.	764,2	165,3
Lipiec " "	856,3	116,7
Styczeń 1929 r.	820,4	126,7
Lipiec " "	834,0	98,7
Styczeń 1930 r.	796,4	249,5
Lipiec " "	787,8	194,3
Styczeń 1931 r.	643,7	340,8
Lipiec " "	673,2	255,2
Styczeń 1932 r.	544,7	338,4
Lipiec " "	566,6	240,2
Styczeń 1933 r.	429,0	267,0
Lipiec " "	612,0	215,0
Styczeń 1934 r.	546,0	400,0
Lipiec " "	687,0	295,0
Styczeń 1935 r.	566,0	499,0
Lipiec " "	746,0	306,0
Styczeń 1936 r.	595,0	472,0
Lipiec " "	770,0	285,0
Styczeń 1937 r.	646,0	536,0
Lipiec " "	850,0	277,0
Styczeń 1938 r.	725,0	549,0

Powyższe dane wskazują, że stan zatrudnienia w 1937 r. wykazał poprawę, co świadczy o ożywieniu przemysłowym.

Przewóz towarów na polskich kolejach kształtował się w wagonach 15-tonowych jak następuje:

1925 r. przeciętnie dziennie	12 408	wagonów
1926 r. " "	14 081	"
1927 r. " "	16 198	"
1928 r. " "	17 413	"
1929 r. " "	17 990	"
1930 r. " "	14 924	"
1931 r. " "	13 622	"

1932 r. przeciętnie dziennie	10 464 wagonów
1933 r. " "	10 620 "
1934 r. " "	11 601 "
1935 r. " "	12 191 "
1936 r. " "	12 500 "
1937 r. " "	15 226 "

Z powyższych danych wynika, że przeciętny przewóz dzienny w 1937 r. wykazał olbrzymi wzrost, nie notowany od 1929 roku i o 50% wyższych danych za 1932 rok, kiedy przewozy były wskutek kryzysu najniższe.

Wskaźniki cen hurtowych kształtowały się w sposób następujący:

	A r t y k u ł y		W s k a ź n i k
	rolne	przemysłowe	ogólny
1928 r.	100,0	100,0	100,0
1929 r.	93,0	98,6	96,3
1930 r.	80,9	89,8	85,5
1931 r.	72,2	76,9	74,6
1932 r.	60,5	66,8	65,6
1933 r.	57,1	60,8	59,0
1934 r.	51,8	59,5	55,8
1935 r.	49,1	56,8	53,1
1936 r.	50,7	57,1	53,9
1937 r.	57,8	61,3	60,1

Powyższe zestawienie uwidacznia, że ceny hurtowe wykazały w 1937 roku dosyć szybki wzrost, co związane jest ze wzrostem koniunktury. Oczywiście, wzrost ten nie jest tak silny, aby znamionował zbliżanie się kresu zwyżki cen, dlatego w naszych stosunkach raczej należy się liczyć na dłuższy okres powolnego rozwoju koniunktury niż na jej skoki.

Podane wyżej dane z zakresu ogólnej sytuacji naszego przemysłu dają podstawę do optymistycznego twierdzenia, że zdecydowanie kroczymy ku lepszemu, przy czym nasz rozwój koniunktury nie ma tych zadatków nieutrwalności, jakie widzimy za granicą, gdzie poprawa nastąpiła zbyt szybko wykazując po stosunkowo krótkim okresie prosperity szereg wybujałości. U nas, rzecz można, poprawa następuje systematycznie, rozłożona na szereg lat. Hamulcem dla zbyt szybkiego ożywienia jest stopniowa, nie za szybka odbudowa rynku kapitałowego. Jesteśmy obecnie w takim stadium rozwoju koniunktury, że możemy prowadzić rozbudowę i przebudowę inwestycji przemysłowych, co w szeregu przemysłów jest w całej pełni. Z tym związana jest akcja inwestycyjna w tzw. Centralnym Okręgu

Przemysłowym, gdzie poza inwestycjami rządowymi zaczyna po-
kazać rozwijać się akcja przemysłu prywatnego, starającego się
przenosić lub budować nowe fabryki z uwagi na wygody związane
z posiadaniem przedsiębiorstw w tym okręgu.

W dalszym ciągu podajemy ogólne dane dotyczące rozwoju
głównych gałęzi przemysłu w 1937 roku:

Górnictwo węglowe wykazuje następujący rozwój
Produkcji:

1928 r. średnio miesięcznie	3 417 000 ton
1929 r. „ „	3 841 000 „
1930 r. „ „	3 125 000 „
1931 r. „ „	3 189 000 „
1932 r. „ „	2 402 000 „
1933 r. „ „	2 279 000 „
1934 r. „ „	2 436 000 „
1935 r. „ „	2 378 000 „
1936 r. „ „	2 479 000 „
1937 r. „ „	3 018 000 „

Powyższe dane wskazują duży postęp w rozwoju wydobycia
węgla w 1937 roku w porównaniu z rokiem poprzednim. Wzrost
ten wynosi ponad 17%. Na to się złożył wzrost spożycia wewnętrznego
oraz wywozu za granicę. Zbyt wewnętrzny i eksport kształto-
wały się jak następuje:

	Zbyt w kraju		Eksport
	w t o n a c h		
1928 r. średnio miesięcznie	1 967 000	1 117 000	
1929 r. „ „	2 250 000	1 200 000	
1930 r. „ „	1 691 000	1 066 000	
1931 r. „ „	1 569 000	1 190 000	
1932 r. „ „	1 269 000	863 000	
1933 r. „ „	1 272 000	809 000	
1934 r. „ „	1 315 000	868 000	
1935 r. „ „	1 407 000	765 000	
1936 r. „ „	1 552 000	735 000	
1937 r. „ „	1 844 000	866 000	

Powyższe dane wskazują na wzrost spożycia wewnętrznego oraz
eksportu w 1937 roku z powodu ożywienia przemysłowego w kraju
oraz zwykowej tendencji cen na rynkach zagranicznych. Bardzo
ważnym wydarzeniem dla przemysłu węglowego jest zawarcie no-
wej umowy na dwa lata z przemysłem angielskim, ustalającej wy-
godne warunki współpracy co do rozdziału rynków zbytu przez co
została usunięta troska o konkurencję węgla angielskiego w kra-

jach, dokąd ostatnio wywoziliśmy dosyć intensywnie i gdzie zdołano osiągnąć zwyżkę cen.

Nafta. Wydobyte ropy naftowej i wytwórzość produktów naftowych rozwija się, jak następuje:

	Wydobycie ropy		Wytwórzość produktów	
	w t o n a c h			
1928 r. średnio miesięcznie . . .	61 800		55 000	
1929 r. " " . . .	56 500		50 000	
1930 r. " " . . .	55 200		48 000	
1931 r. " " . . .	53 000		47 000	
1932 r. " " . . .	46 000		42 000	
1933 r. " " . . .	46 000		44 000	
1934 r. " " . . .	44 000		40 000	
1935 r. " " . . .	43 000		40 000	
1936 r. " " . . .	43 000		41 000	
1937 r. " " . . .	42 000		42 000	

Z powyższego zestawienia wynika, że wydobyte ropy naftowej systematycznie aczkolwiek powoli, cofa się z roku na rok, co jest wielką naszą troską na tle optymizmu, panującego w innych dziedzinach. Wprowadzanie ustawowo ulgi podatkowe w zakresie inwestycji przemysłowych przewidują specjalną opiekę nad wiertnictwem naftowym w celu jego pobudzenia.

Zbyt produktów naftowych przedstawia się jak następuje:

	Zbyt w kraju		Eksport	
	w t o n a c h			
1928 r. średnio miesięcznie . . .	31 000		22 000	
1929 r. " " . . .	34 000		21 000	
1930 r. " " . . .	34 000		16 000	
1931 r. " " . . .	31 000		18 000	
1932 r. " " . . .	25 000		18 000	
1933 r. " " . . .	25 000		19 000	
1934 r. " " . . .	26 000		17 000	
1935 r. " " . . .	26 000		14 000	
1936 r. " " . . .	27 000		13 000	
1937 r. " " . . .	31 000		11 000	

Powyższe zestawienie wykazuje, że zbyt na rynku wewnętrznym stale się poprawia w związku ze wzrostem motoryzacji, natomiast eksport maleje dla wyrównania wzrostu spożycia wewnętrznego.

Hutnictwo żelazne wykazuje następujący rozwój produkcji w zakresie surówki, stali zlewnej i wytworów walcowanych:

	Surówka		Stal zlewna		Wytw. wale.
	w t o n a c h				
1913 r. średnio miesięcznie	86 000	138 000	100 000		
1922 r. „ „	40 000	84 000	62 000		
1924 r. „ „	18 000	57 000	39 000		
1926 r. „ „	27 000	65 000	47 000		
1928 r. „ „	57 000	120 000	87 000		
1929 r. „ „	59 000	115 000	80 000		
1930 r. „ „	40 000	103 000	75 000		
1931 r. „ „	29 000	87 000	63 000		
1932 r. „ „	17 000	46 000	33 000		
1933 r. „ „	25 000	69 000	49 000		
1934 r. „ „	32 000	71 000	51 000		
1935 r. „ „	32 000	79 000	56 000		
1936 r. „ „	48 000	95 000	69 000		
1937 r. „ „	60 000	119 000	89 000		

Powyższe dane wskazują, że wytwórczość hutnictwa żelaznego w roku 1937 wykazała silny wzrost z powodu zwyżki spożycia krajowego wywołanego wzrostem ruchu inwestycyjnego. Nasilenie produkcji wymaga rozbudowy naszego hutnictwa, co jest w toku. Dążeniem hutnictwa jest oparcie się o krajową rudę żelazną, co w praktyce uwieńczono pomyślnym wynikiem przez odnalezienie nowych złóż rudy, przy czym poszukiwania prowadzone są nadal bardzo intensywnie.

Zbyt wytworów hutniczych był następujący:

	Zbyt w kraju		Eksport
	w t o n a c h		
1927 r. średnio miesięcznie	44 000	12 000	
1928 r. „ „	59 000	13 000	
1929 r. „ „	42 000	19 000	
1930 r. „ „	31 000	35 000	
1931 r. „ „	22 000	32 000	
1932 r. „ „	13 000	11 000	
1933 r. „ „	16 000	23 000	
1934 r. „ „	20 000	22 000	
1935 r. „ „	22 000	19 000	
1936 r. „ „	31 000	21 000	
1937 r. „ „	45 000	23 000	

Powyższe dane wskazują, że łączny zbyt wytworów hutniczych w 1937 roku tzn. krajowy i za granicę, przekroczył zbyt przedkryzysowy, co świadczy o żywym ruchu Inwestycyjnym zarówno w kraju jak i za granicą.

Cynk i ołów wykazały następującą produkcję:

	Cynk	Ołów
	w tonażach	
1926 r. średnio miesięcznie . . .	10 000	2 500
1927 r. " " . . .	10 000	2 500
1928 r. " " . . .	13 000	3 000
1929 r. " " . . .	14 000	3 000
1930 r. " " . . .	15 000	3 500
1931 r. " " . . .	11 000	2 500
1932 r. " " . . .	7 000	1 000
1933 r. " " . . .	6 900	1 000
1934 r. " " . . .	7 700	900
1935 r. " " . . .	7 000	1 600
1936 r. " " . . .	7 700	1 200
1937 r. " " . . .	8 900	1 500

Dane powyższe wskazują, że produkcja cynku i ołowiu wzrosła w 1937 roku dosyć pokaźnie w porównaniu z 1936 rokiem. Wywóz cynku za granicę wynosi przeciętnie około 75% produkcji.

Stan najważniejszych gałęzi przemysłu przetwórczego był w roku 1937 następujący:

Przemysł włókienniczy wykazał w 1937 roku znaczne ożywienie, szczególnie w pierwszej połowie, jednak na koniec roku z powodu słabej zimy nieco zawiódł, gdyż zostało sporo towarów niesprzedanych. Poprawa koniunktury w rolnictwie nie odbiła się jeszcze z całą wyrazistością na wzroście popytu na towary włókiennicze ze strony rolników, gdyż ci starają się wykorzystać zwiększony dopływ gotowizny przede wszystkim na cele inwestycyjne, a dopiero potem na cele konsumpcyjne. Jednak stały stan pomyślności w rolnictwie doprowadzić musi do wzmożenia popytu na wyroby włókiennicze. Eksport włókienniczy w roku 1937 znacznie przewyższył wywóz roku poprzedniego, gdyż wyniósł złotych 49.3 miliony w porównaniu do złotych 34 milionów w 1936 roku.

Przemysł metalowo-maszynowy wykazał w 1937 roku wprost olbrzymi wzrost wytwórczości, która osiągnęła 95% stanu z 1928 r. Liczba zatrudnionych robotników w końcu 1937 r. powiększyła się o około 40 000 w porównaniu ze stanem sprzed roku. Zauważa się powstawanie szeregu nowych fabryk dużych. Niektóre działy tego przemysłu mają zapewnione zamówienia na cały 1938 r., co wpływa na stabilizację warunków pracy w tym przemyśle.

Przemysł chemiczny przekroczył w swym rozwoju stan z 1928 roku o około 8% drogą nie tylko wznowienia pracy ist-

niejących fabryk, ale również wskutek powstawania nowych, z których niektóre większe jednostki są już ukończone (fabryka kauczuku syntetycznego oraz opon).

Przemysł drzewny wykazał w 1937 roku wielkie ożywienie wskutek silnego zapotrzebowania ze strony rynku wewnętrznego na cele inwestycyjne oraz z powodu zwiększenia się eksportu do sumy złotych 193 miliony w porównaniu z 157 milionów do roku 1936. Produkcja była ożywiona we wszystkich działach tego przemysłu. Zwyżkowa koniunktura spowodowała wzrost cen drzewa, jednak w końcu roku tendencja zwyżkowa w zakresie tych cen doznała osłabienia. Wywóz wykazuje postęp w uszlachetnieniu artykułów wywozowych, gdyż wywozimy coraz więcej dykt, fornierów, mebli itp. zamiast surowca drzewnego.

Przemysł mineralny wykazał w roku 1937 duże zatrudnienie we wszystkich swych działach, przy czym zostały uruchomione różne fabryki, będące w stanie nieczynnym. Produkcja cementowni osiągnęła niebywałą dotąd u nas wysokość 1 280 000 ton.

Przemysł papierniczy wykazał w 1937 roku najwyższy stan zatrudnienia w porównaniu ze wszystkimi innymi naszymi gałęziami przemysłu, bowiem przekroczył poziom 1928 roku o prawie 13%.

Przemysł spożywczy również wykazuje w 1937 roku poprawę w porównaniu z rokiem poprzednim we wszystkich swych działach. A więc zbyt spirytusu jest wyższy o około 14%, cukru o 10%, piwa o około 19%. Produkcja cukru w ubiegłej kampanii będzie o około 100 000 ton wyższa, niż w kampanii 1936/37.

Stefan Czarnowski (Warszawa)

STOSUNKI WALUTOWE, KREDYTOWE I BANKOWE

(Grudzień 1937 — luty 1938)

Treść: Ogólny stan rynku pieniężnego. Działalność kredytowa Banku Polskiego. Sytuacja walutowa. Rynek lokacyjny. Obieg pieniężny.

Ogólny stan rynku pieniężnego. Utrzymująca się w 1937 r. płynność na rynku pieniężnym, spowodowana wzrostem wkładów w instytucjach kredytowych, przy niezwiększonym na ogół zapotrzebowaniu na kredyt krótkoterminowy, przyczyniała się do potaniaenia kredytu tak na rynku bankowym jak i pozabankowym. Rozporządzające znacznymi środkami banki konkurowały między sobą w poszukiwaniu dobrych kredytobiorców przez obniżanie stopy od udzielanych kredytów. W takich warunkach, wobec

potania ceny pieniądza, stosunkowo niskiego poziomu wykorzystania kredytów w Banku Polskim oraz braku objawów spekulacyjnych na rynku towarowym w końcu roku. Rada Banku Polskiego powzięła decyzję obniżenia z dniem 18 grudnia 1937 r. stopy dyskontowej z 5% do 4½% i stopy od pożyczek zastawowych z 6% do 5½%. Równocześnie, wskutek akcji podjętej przez Ministerstwo Skarbu, dokonana została z ważnością od 1 stycznia 1938 r. obniżka oprocentowania wkładów we wszystkich instytucjach kredytowych, a więc w bankach prywatnych, bankach państwowych i P. K. O., komunalnych kasach oszczędności oraz w spółdzielniach kredytowych, o ¼ do ½ punkta. Wraz z obniżeniem stopy procentowej, płaconej od operacji biernych, niższe zostały stawki pobierane od kredytów w Banku Gospodarstwa Krajowego, Pocztowej Kasie Oszczędności i niektórych innych instytucjach kredytowych. W ramach tejże akcji minister skarbu obniżył z ważnością od 1 stycznia 1938 r. oprocentowanie biletów skarbowych o ¼ punkta.

Zapotrzebowanie na środki obrotowe kształtowało się w grudniu niejednolicie. Na wzrost zapotrzebowania gotówki, poza zwiększonymi zakupami świątecznymi, wpływał szereg czynników, m. i.: termin wykupu świadectw przemysłowych we wszystkich kategoriach handlu i przemysłu oraz przypadające w rolnictwie płatności rat kredytów długoterminowych i pierwszej raty kredytów rejestrowych i zaliczkowych na zastaw zbóż. Równocześnie jednak szereg przedsiębiorstw przemysłowych rozporządzał znacznymi, wolnymi środkami wskutek sezonowego ograniczenia produkcji, a zapłata plantatorom za buraki przez cukrownie pokryła w pewnej mierze zapotrzebowanie rolnictwa na gotówkę. Zmniejszenie się stanu wkładów (nie bierze się tu pod uwagę dopisania odsetek na 31 grudnia, co jest operacją ksiązkową) oraz rozszerzenie działalności kredytowej przez banki skłoniło je do wykorzystania w grudniu w szerszej mierze redyskonta w Banku Polskim. Łączyło się to również z mobilizowaniem środków gotówkowych w związku ze sporządzeniem bilansów na koniec roku.

Sezonowe osłabienie obrotów gospodarczych w styczniu spowodował wzrost wkładów w instytucjach kredytowych oraz spadek udzielonych przez nie kredytów. Omówione wyżej obniżenie oprocentowania wkładów nie uwidoczniło się w zmianie nastawienia publiczności, która nadal lokowała nadwyżki gotówkowe w formie wkładów.

Początek lutego przyniósł dalszy wzrost płynności na rynku pieniężnym. W drugiej połowie miesiąca tempo przyrostu wkładów nieco osłabło, zwiększyło się natomiast wykorzystanie kredytów. Jednakże zwiększenie działalności kredytowej, które pozosta-

wato w związku z rozpoczęciem sezonu produkcji w niektórych gałęziach przemysłu, nie dorównywało przyrostowi wkładów. W tym stanie rzeczy instytucje finansowe lokowały część wpływających kapitałów w papierach wartościowych oraz przystępowały w szeregu wypadków do udzielania pożyczek średnioterminowych, m. i. na budowę domów. Duży popyt panował również na państwowe skrypty dłużne. Wzrost działalności w bankach prywatnych miał miejsce przede wszystkim w rachunkach otwartych.

W ostatnim czasie daje się zauważyć na prowincji powrót zaufania publiczności do niektórych komunalnych kas oszczędności i spółdzielni kredytowych, które poprzednio popadły w trudności i musiały być samoważne.

Działalność kredytowa Banku Polskiego wykazała w grudniu, występujący corocznie w tym miesiącu, wzrost. Przypadł on całkowicie na zwiększenie się portfela wekslowego, inne bowiem pozycje działalności kredytowej doznały obniżenia. W następnych miesiącach zaznaczył się spadek portfela wekslowego i biletów skarbowych (dyskonto tych ostatnich osiągnęło w styczniu rekordowo niską kwotę 1,1 mil. zł), przy lekkim wzroście pożyczek zastawowych. Portfel papierów procentowych własnych stale malał, przypuszczalnie z powodu sprzedaży ich przez Bank wobec korzystnej sytuacji rynkowej.

Korzystając z pomyślnej sytuacji kasowej, spowodowanej nadwyżkami budżetowymi, co uwidacznia się we wzroście stanu rachunków żywych kas państwowych w Banku Polskim, Skarb spłacił w grudniu 1937 r. i lutym 1938 r. z przysługującego mu w Banku kredytu bezprocentowego ogółem kwotę 15 mil. zł. Marża niewykorzystanego kredytu powiększyła się tym samym do 25 milionów złotych.

Kształtowanie się poszczególnych pozycji wyjaśnia poniższe zestawienie:

	(w milionach złotych)					
	1936		1937		1938	
	31 XII	30 XI	31 XII	31 I	28 II	28 II
Portfel wekslowy . .	681.3	573.6	660.9	592.4	570.0	609.3
Pożyczki zastawowe .	107.4	31.2	24.3	28.7	29.5	63.6
Bilety skarbowe zdysk.	66.9	45.7	23.3	1.1	10.4	17.5
Portfel papierów % %	136.4	135.4	128.7	127.9	126.4	135.0
	992.0	785.9	837.2	750.1	736.3	825.4

Sytuacja walutowa Zapasy złota Banku Polskiego wzrastały nieprzerwanie. Na stanie pieniędzy zagranicznych i dewiz zaważyło natomiast niewątpliwie ujemne w omawianych trzech.

miesiącach saldo bilansu handlowego. Zmniejszenie się rezerw dewizowych Baraku w okresie grudzień 1937 do luty 1938 wynoszące 8.9 mil. zł nie dorównywa deficytowi obrotów handlowych, który w tym samym czasie wyniósł 38.4 mil. zł. Pozostaje to w związku z dokonywaniem części importu na rachunek zamrożonych należności polskich za granicą oraz zakupami kredytowanymi. Jasnym jest, że trwanie tego stanu rzeczy jest jedynie możliwe przy dalszym dopływie środków z tytułu kredytów zza granicy lub innych pozycji bilansu płatniczego. W przeciwnym razie będzie musiał nastąpić znaczny wzrost eksportu, ponieważ import, wobec rozwoju koniunktury wewnętrznej, nie może doznać zahamowania.

Pokrycie złotem emisji biletów i natychmiast płatnych zobowiązań obniżyło się w grudniu w związku ze zwiększeniem obiegu banknotów, w następnych natomiast miesiącach stosunek pokrycia doznał wzrostu. Stan rachunków złota i dewiz w Banku Polskim oraz stosunek pokrycia ilustruje następujące zestawienie:

	(w milionach złotych)					
	1936		1937		1938	
	31 XII	30 XI	31 XII	31 I	28 II	28 II
Złoto	392.9	433.9	434.9	436.0	437.1	400.3
Pien. zagr. i dewizy	29.7	35.4	36.1	32.1	26.5	36.1
Pokrycie kruszcowe	32.1 ^o / ₃	34.5 ^o / ₃	33.0 ^o / ₃	35.1 ^o / ₃	35.8 ^o / ₃	34.7 ^o / ₃

Rynek lokacyjny. Obniżenie oprocentowania wkładów wzmogło zainteresowanie papierami wartościowymi, co spowodowało dalszy wzrost obrotów giełdowych i kursów, który utrzymał się przez wszystkie trzy omawiane miesiące. Poszukiwanie niektórych pożyczek państwowych na spłatę zaległości podatkowych przyczyniło się również do poprawy kursów, zwłaszcza odcinków drobniejszych. Dobre wrazenie zrobiła zapowiedź podjęcia losowań listów zastawnych przez Towarzystwo Kredytowe Miejskie w Warszawie oraz wiadomość o zobowiązaniu się P. K. O. do przejęcia nowoemitowanych listów tego Towarzystwa na kwotę 3 mil. zł po kursie 75 za 100 bezpośrednio od instytucji emitującej.

Zwyżka zaznaczyła się również na rynku akcji, wobec przewidywania wypłaty wyższych dywidend za rok operacyjny 1937. Bank polski wypłacił w lutym dywidendę w wysokości 8%, tej samej, co w ciągu 5 ostatnich lat.

Dnia 1 marca opublikowane zostało obwieszczenie ministra skarbu, ustalające kursy papierów wartościowych przy przyjmowaniu ich przez władze i urzędy państwowe na kaucje i wadia. W dziele papierów państwowych większość stawek zastała znacznie podwyższona w porównaniu z dotychczas obowiązującymi, a nawet

przekracza niekiedy ich wartość kursową (4½% pożyczka wewnętrzna z 1937 r. notowana w końcu lutego po 66.25 przyjmowana będzie po kursie 75 za 100).

Obieg pieniężny, po sezonowym wzroście w grudniu, uległ w następnych miesiącach obniżeniu. Kształtował się on w omawianym okresie jak to ilustruje poniższe zestawienie:

	(w milionach złotych)					
	1936		1937		1938	
	31 XII	30 XI	31 XII	31 I	28 II	28 II
Obieg biletów .	1 033.8	1 034.1	1 059.5	1 014.0	1 015.9	1 000.2
Emisja skarbowa .	428.4	434.8	438.1	419.5	422.1	427.6
	<u>1 462.2</u>	<u>1 468.9</u>	<u>1 497.6</u>	<u>1 433.5</u>	<u>1 438.0</u>	<u>1 427.8</u>

Roman Chłapowski (Warszawa)

SPÓŁDZIELCZOŚĆ

Treść: *Polska:* Założycielski ruch spółdzielczy w roku 1937. Stan i działalność spółdzielni. Spółdzielnie niezwiązkowe. Realizacja planów rozwoju ruchu. Spółdzielczość w Centralnym Okręgu Przemysłowym. *Zagranica:* Międzynarodowy kongres spółdzielczy w Paryżu. Stan spółdzielczości światowej.

Założycielski ruch spółdzielczy w roku 1937

Ruch spółdzielczy w Polsce nie tylko jeden z pierwszych przezwyciężył kryzys gospodarczy (1934/35), ale wyszedł z niego moralnie oraz ideowo odrodzony i wzmocniony — przewyciężył również szybko apatię organizacyjną szerokich mas ludowych i wszedł na nowe tory wysokiej dynamiki rozwojowej, czego najlepszym dowodem może być liczba nowopowstających spółdzielni.

W ciągu 9 miesięcy 1934 r. powstało 170 nowych spółdzielni, w r. 1935 już 425, a następnie: w 1936 r. — 698 i w 1937 r. — 1 031. Największy przyrost wykazały w r. 1937 spółdzielnie rolników — w liczbie 461, a następnie konsumentów — w liczbie 331, kredytowe — 122, robotników i chałupników — 71, rzemieślników — 37. Przy rozpatrywaniu przynależności narodowościowej nowych spółdzielni, okaże się, iż z założonych w r. ub. spółdzielni — polskich powstało 849, ruskich i ukraińskich — 149, niemieckich — 19 oraz żydowskich — 14.

Najwyższą dynamikę wykazały województw centralne i południowe, w których zorganizowano ¼ wszystkich założonych spółdzielni. Objaw ten jest dość charakterystyczny, zwłaszcza jeżeli się zbada stopień skooperatyzowania obydwu grup województw. Woje-

wództwa centralne należą do najslabiej skoooperatyzowanych, przypuszczalnie więc ten wysoki rozwój organizacyjny należy przypisać niskiemu nasyceniu terenu spółdzielniami przy jednoczesnym istnieniu warunków ekonomicznych i społeczno-ludnościowych kierujących do zakładania spółdzielni. W województwach południowych zjawisko powyższe należy przypisać wysokiemu udziałowi w świadomości i uświadomieniu oraz ciężkim warunkom gospodarczym na skutek przeludnienia i wysokiego rozdrobnienia gospodarstw rolnych.

Stan i działalność spółdzielni

Nie wszystkie jednak nowopowstałe spółdzielnie zostały od razu przyjęte do związków rewizyjnych. W r. 1937 liczba spółdzielni związkowych wzrosła o 849 placówek, wobec czego stan spółdzielczości związkowej na 1 I 1938 r. reprezentowało łącznie z centralnymi 12 917 spółdzielni, z czego: 2 214 spółdzielni konsumentów, 5 523 oszczędnościowo-pożyczkowych, 5 022 rolników, 54 rzemieślników, 100 robotników i chałupników i 4 innych. W strukturze narodowościowej spółdzielni — spółdzielnie polskie stanowią 61 % (7 824), ukraińskie i ruskie 27% (3 548), niemieckie i żydowskie prawie po 6%. Spółdzielnie polskie zgrupowane są w pięciu związkach, z których największy — Związek Spółdzielni Rolniczych i Zaprakowko-Gospodarczych R. P. zrzeszał 5 501 spółdzielni, „Społem” Związek Spółdzielni Spożywców R. P. — 1 532, Związek Spółdzielni i Zrzeszeń Pracowniczych R. P. — 524, Związek Rewizyjny Spółdzielni Wojskowych R. P. — 232 i wreszcie ostatni — Wołyński Związek Spółdzielczy „Hurt” — 35 spółdzielni. W rozkładzie terytorialnym najwyższą liczbę spółdzielni wykazują woj. południowe (lwowskie 2 239, tarnopolskie 1 556, stanisławowskie 1 229) reprezentujące prawie 40% ogółu spółdzielni w Polsce. Na dalszym dopiero planie znajdują się woj. białostockie z 1 077 spółdzielni i wreszcie woj. poznańskie z liczbą około 850 spółdzielni oraz woj. krakowskie, wołyńskie i warszawskie z liczbą ponad 750 spółdzielni każde. Niestety nie opublikowano jeszcze szczegółowych danych o liczbie członków spółdzielni oraz działalności organizacyjnej i gospodarczej spółdzielni. Ogólnie można stwierdzić powszechny wzrost obrotów spółdzielni towarowych. W spółdzielniach spożywców wyraża się on cyfrą 10%. W spółdzielniach mleczarskich, przyjmując spółdzielnie Związku Spółdz. Roln. i Zar.-Gosp. za reprezentujące stan spółdzielni mleczarskich w Polsce, liczba członków

¹ Ostatnie publikowane dane obejmują okres 1934, a częściowo 1935 r., ponieważ dane za 1935 i 1936 r. znajdują się na ukończeniu, przeto omówione zostaną w zeszycie 4 za 1938 r. „Ruchu”.

wzrosła prawie o 9%, dostawy mleka o ca 4,5%, wypłaty o przeszło 27%. Eksport masła spadł z 10 940 ton w r. 1936 na 7 977 ton w r. 1937, czyli o 27%. Spadek ten ma na szczęście charakter chwilowy i spowodowany został zmniejszoną produkcją masła na skutek braku pasz i wzrostu ich cen (wzrostu nieproporcjonalnego do wyższości cen masła). Dalszym równie ważnym powodem spadku eksportu było zwiększenie się konsumpcji wewnętrznej masła. Cechą charakterystyczną eksportu, a jednocześnie dowodem wyższości spółdzielczych form gospodarki, jest wyeliminowanie z udziału w eksporcie prywatnych zakładów mleczarskich na rzecz zakładów spółdzielczych. Spółdzielnie produkują masło o wyższej jakości i stosują bardziej nowoczesne i zmechanizowane metody pracy.

Spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe, których zadaniem jest kumulowanie oszczędności najszerzych warstw oraz rozprowadzanie kredytów, mających w stosunkach polskich niezwykle doniosłe znaczenie dla podnoszenia i racjonalizowania warsztatów pracy, a w szczególności dla produkcji rolniczej, wykazały w ciągu trzech kwartałów 1937 r. wzrost wkładów o 9%, wkładców o 23%, udzielonych pożyczek o 12%, zasobów płatniczych o 15%.

Również wzrastającą aktywność stwierdzić należy w spółdzielniach mieszkaniowych i mieszkaniowo-budowlanych. Niestety nie opracowano jeszcze wyników ich działalności.

Powyższe osiągnięcia świadczą najlepiej o możliwościach rozwoju i postępach polskiego ruchu spółdzielczego, w żadnym jednak wypadku nie upoważniają do poprzestania na nich, a przeciwnie — tempo rozrostu należy bardziej wzmóc, bo ciągle jeszcze spółdzielczość nasza pod względem wielkości i zasięgu znajduje się na szarym końcu w porównaniu z innymi krajami.

Spółdzielnie niezwiązkowe

Spółdzielnie niezwiązkowe, albo tzw. „dzikie”, są to placówki, formalnie biorąc, nie należące do żadnego związku rewizyjnego, faktycznie zaś korzystające z pewnych ulg przysługujących spółdzielniom, a uchylające się od ponoszenia świadczeń i ciężarów na cele społeczne oraz od kontroli patronackich związków rewizyjnych. Praktyka wykazała, iż często są to placówki aspołeczne, a nieraz nawet posługujące się formą spółdzielczą (przykład spółdzielni dolarówkowych) dla wprowadzenia w błąd klienta.

Zagadnienie spółdzielni niezwiązkowych jest skutkiem pewnych specyficznych przyczyn: ustawowych, kulturalnych i gospodarczych. Szczególnego znaczenia nabrało ono w r. 1934, kiedy to liczba spół-

dzielnicy niezwiązkowych wzrosła tak dalece (10 972), że dosięgła prawie ilości placówek związkowych (11 762). Dalsze utrzymywanie takiego stanu mogło być groźne dla spółdzielczości polskiej, toteż rok 1934 stał się rokiem przełomowym, gdyż dzięki inicjatywie Rady Spółdzielczej i nowelizacji ustawy, wprowadzającej do ustawy o spółdzielniach przepis o żądaniu przy rejestracji oświadczenia o celowości założenia spółdzielni, podjęto planową akcję systematycznego zmniejszania stanu liczebnego spółdzielni i usuwania niezgodności rejestrów z faktyczną ich liczbą. Mimo ogromne trudności, w latach od 1 I 1934 do 1 IV 1937 r. wykreślono z rejestrów 4 083 spółdzielni, tak że pozostało ich jeszcze (na 1 IV 1937 r.) 6 889, z czego 3 338 kwalifikuje się już do wykreślenia. Spośród pozostałych 3 551 spółdzielni — czynnych było 1 316, nieczynnych 624, w likwidacji żywej i martwej 1 611. Jak widać z powyższego, rozwiązanie tak dotychczas bolesnego dla spółdzielczości polskiej problemu jest już dosyć bliskie, a zwłaszcza gdy zważy się, że z 1 316 czynnych spółdzielni — spółdzielnie przedsiębiorców i handlowe stanowią tylko 20%. Dla tych spółdzielni nie ma obecnie odpowiedniego związku rewizyjnego, wobec czego, siłą rzeczy, zostaną przy Radzie Spółdzielczej. Reszta spółdzielni bądź kwalifikuje się do związków, bądź też w wielu wypadkach do rozwiązania.

Realizacja planów rozwoju ruchu

Tendencja planowania gospodarczego nie ominęła ruchów spółdzielczych, które rozpoczęły pracę również według ustalonych z góry planów rozwoju. Znany jest wielki dziesięcioletni plan rozwoju spółdzielczości angielskiej, plan czechosłowacki itd. W Polsce, w r. 1936, z okazji 25-lecia „Społem” Związku Spółdzielni Spożywców R. P. opracowany został 3-letni plan rozwoju spółdzielczości spożywców, w r. 1937 — w związku z wprowadzeniem ustawy mleczarskiej — opracowano 4-letni plan mleczarski. Plan rozwoju spółdzielczości spożywców przewidywał pewne kwoty dla każdego roku osobno. Osiągnięte w r. 1937 wyniki znacznie przekraczają normy przewidziane w planie. Tak np. planowano na r. 1937 powstanie 200 nowych spółdzielni spożywców, gdy w rzeczywistości powstało ich 288. Wszystkie przewidywania odnośnie do działalności organizacyjnej i wychowawczej zostały na ogół przeważnie przekroczone. Obroty towarowe spółdzielni spożywców wzrosły poważnie, również obroty Związku „Społem” (Hurtowni) przekroczyły preliminowaną normę o 5 mil. zł i osiągnęły ogółem dla 1937 r. 90 mil. zł. Eksport towarowy Związku (jaja, drób, dziczyzna, grzyby, zioła, mak, drzewo) doszedł do kwoty 1 436 000 zł, przekraczając poziom z roku 1936 o 41,3%.

Spółdzielczość mleczarska weszła z r. 1937 w okres programowego realizowania przepracowanych metod organizacyjno-technicznych oraz osiągniętych zdobyczy ustawodawczych i kredytowych, będących normalnie podstawą każdego planowego inwestowania i racjonalnego zwiększania poziomu produkcji. Jej 4-letni plan mleczarski przewiduje gruntowną reorganizację spółdzielni, mechanizowania ich, łącznie małych spółdzielni i tworzenie większych bardziej opłacalnych jednostek okręgowych, tak że w r. 1941 powinno być w Polsce 670 spółdzielni w pełni zmechanizowanych oraz 287 półmechanicznych i przejściowo ręcznych. W r. 1937 rozpoczęto również prace nad opracowaniem sieci spółdzielni, projektami budynków i unowocześnianiem urzędzeń. Założono 8 nowych spółdzielni całkowicie zmechanizowanych, 5 pół-zmechanizowanych, 33 ręcznych i 37 innych (śmietanczarnie, serownie itp.).

W dziedzinie usprawnienia i wzmoczenia działalności spółdzielni innych typów, należy wymienić zorganizowanie przy udziale Państwowych Zakładów Przemysłów-Zbożowych Związku Gospodarczego Spółdzielni Rolniczo-Handlowych oraz przygotowania do powołania centrali gospodarczej dla spółdzielni zbytu inwentarza rzeźnego.

Spółdzielczość w Centralnym Okręgu Przemysłowym

Powszechny wzrost zainteresowania Centralnym Okręgiem Przemysłowym zwrócił również uwagę spółdzielców i czynników rządowych na stopień skooperatyzowania i możliwości rozwoju spółdzielczości w C. O. P.

Obszar C. O. P. obejmuje 11,4% ogólnej powierzchni kraju i 14,1% ludności, przeciętna gęstość zaludnienia wynosi 101,9 na 1 km², gdy przeciętna dla Polski nie przekracza 83,0.

Według stanu na 1 I 1937 r. z 12 068 spółdzielni w Polsce, 1 762, czyli 14,6% pracowało na terenie C. O. P., zrzeszając 18,3% ogółu członków spółdzielni. Najwyższy stan ilościowy wykazywały kasy Stefczyka — w liczbie 654, a następnie kredytówki — 238, spółdzielnie spożywców — 276, rolniczo-spożywcze — 302, mleczarskie — 228, rolniczo-handlowe — 26 i inne — 38. Na spółdzielnie Polskie przypadało 73,8% ogółu spółdzielni, na ukraińskie i ruskie 18,8% oraz na żydowskie 7,4%. Członkowie, zrzeszeni w spółdzielniach C. O. P., stanowią 9,4% ogólnej liczby mieszkańców Okręgu, Podczas gdy średnia dla całej Polski wynosi tylko 8,0%. Organizacyjnie zatem spółdzielnie C. O. P. wykazywały wyższy stan niż przeciętny dla Polski, gospodarczo natomiast raczej niższy, co wynika ze struktury ruchu, reprezentowanego na ogół przez spółdzielnie

drobniejsze niż przeciętna dla Polski. Na podkreślenie zasługuje również niejednorodność rozmieszczenia spółdzielni w poszczególnych rejonach Okręgu i brak spółdzielni o typie „konsumcyjno-przemysłowym” (np. elektryfikacyjne).

Z rozpatrzenia obecnego stanu spółdzielczości i uwzględnienia tempa prac organizacyjnych i przemysłowych w Okręgu, należy wywodzić następujące wnioski: głównym zadaniem ruchu spółdzielczego musi być wzmoczenie ogólnego rozrostu organizacyjnego spółdzielni, a następnie tworzenie nowych placówek i przystosowywanie istniejących już do prac, które w Okręgu będą prowadzone (a więc tworzenie spółdzielni elektryfikacyjnych, torfowiskowych, melioracyjnych, robotniczych pracy i wytwórców (roboty publiczne), spółdzielni rolniczych przetwórczych. W związku z silnym napływem ludności miejskiej i robotniczej, należy tworzyć również spółdzielnie spóżywców oraz mieszkaniowe i budowlano-mieszkaniowe.

Przy planowaniu należy położyć nacisk na opracowane racjonalnej sieci spółdzielni z uwzględnieniem ośrodków o lepszych środkach komunikacyjnych i wyższych możliwościach rozwojowych oraz na porozumienie i współpracę z czynnikami kierowniczymi życia gospodarczego i władzami państwowymi.

Stan spółdzielczości światowej

Pełną międzynarodową statystykę spółdzielczą opracowuje obecnie Międzynarodowe Biuro Pracy² i jakkolwiek podaje dane tylko odnośnie do spółdzielczości związkowej, niemniej jest to jedyna i najlepsza statystyka światowego stanu ruchu. Dane Międzynarodowego Związku Spółdzielczego odnoszą się wyłącznie do spółdzielni i związków w nim zrzeszonych, a zatem są niekompletne.

Ostatnie kompletne dane Międzynarodowego Biura Pracy odnoszą się do 1934 r. i obejmują 57 krajów, w których istnieje 681767 spółdzielni wszelkich typów, zrzeszających 147 533 194 członków. Ogólny obrót towarowy (zakup i zbył) spółdzielni wyniósł 92 940 mil. fr. szwajc. Hurtownie spółdzielni spóżywców (bez Rosji Sowieckiej) dokonały obrotów na sumę 3 820 mil. fr.: centrale handlowe spółdzielni rolniczych — 5 096 mil., w czym europejskie 2 900 mil., pozaeuropejskie — 2 226 mil.; centrale spółdzielni specjalnych pozarolniczych, obejmujących spółdzielnie robotnicze wytwórców, spółdzielnie rzemieślników, kupieckie i rybackie — 548 mil. fr. szwajc. Stan organizacyjny poszczególnych rodzajów spół-

² Annuaire international des Organisations Coopératives. Genève 1936, str. XII + 190.

dzielni przedstawiał się następująco: 63 601 spółdzielni spożywców (łącznie z Rosją Sowiecką) zrzeszało 90 045 000 członków, 487 850 spółdzielni rolniczych — 44 030 267 członków, 151 233 spółdzielni kredytowych wiejskich — 15 312 000 członków, 22 034 mleczarskich — 2 736 000 (bez Rosji Sowieckiej), 8 465 kredytowych miejskich — 3 340 000 członków, 2 398 wytwórców — 193 000, 2 258 rybackich — 294 000, 62 761 mieszkaniowych — 14 353 000 członków.

Międzynarodowy kongres spółdzielczy w Paryżu

We wrześniu 1937 r. odbył się w Paryżu XV Międzynarodowy Kongres Spółdzielczy, będący najwyższą władzą Międzynarodowego Związku Spółdzielczego (M. Z. S.). Kongres ustala plan pracy i budżet oraz powołuje władze M. Z. S.

Historycznie biorąc, międzynarodową współpracę spółdzielczą spowodowały dopiero międzynarodowe kongresy spółdzielcze. Współpraca ta wyraża się w kontaktach przewodników ruchów krajowych w sprawach gospodarczych, wychowania, propagandy, publicystyki itp., a dalej w podjęciu międzynarodowych publikacji i opracowań międzynarodowej statystyki oraz w zorganizowaniu międzynarodowej szkoły spółdzielczej i — co ma największe znaczenie — w coraz to bardziej rozwijającej się wymianie gospodarczej i współpracy między hurtowniami spółdzielczymi (wymiana towarów, patentów, wzorów, znaków itp.).

Międzynarodowy Związek Spółdzielczy powołany został do życia na I Międzynarodowym Kongresie Spółdzielczym, odbytym w r. 1895 w Paryżu. W obecnym (z 1937 r.) XV kongresie wzięło udział 477 delegatów z 26 krajów. Kongres, poza normalnymi pracami sprawozdawczymi i konstytuującymi władze, powziął szereg uchwał odnośnie zasadniczych problemów ruchu spółdzielczego oraz powołał do życia Międzynarodową Agencję Spółdzielczą z siedzibą w Londynie.

Do ważniejszych prac należało ustalenie zasad i kryteriów, decydujących z punktu widzenia międzynarodowego o spółdzielczym charakterze organizacji krajowych. Kryteria te opracował i zgłosił Komitet dla zbadania zasad rochdale'skich. Komitet podzielił je na dwie grupy: a) zasady bezwzględnie obowiązujące: 1. członkostwo wolne, 2. kontrola demokratyczna (1 człowiek — 1 głos), 3. rozdział nadwyżek pośród członków proporcjonalnie do dokonywanych przez nich transakcyj, 4. ograniczenie procentu od kapitału, b) zasady, jakkolwiek należące do systemu rochdale'skiego i stosowane w poszczególnych państwach, to to jednak nie stanowiące warunku

koniecznego, wymagane od członków Międzynarodowego Związku Spółdzielczego: 1. neutralność polityczna i religijna, 2. sprzedaż, za gotówkę, 3. prowadzenie pracy wychowawczej.

Osią Kongresu były referaty: prezesa M. Z. S. wicepremiera i ministra skarbu rządu Finlandii — Väinö Tanner pt. „Miejsce spółdzielczości w różnych systemach gospodarczych” oraz A. J. Cleueta, nac. dyr. hurtowni francuskiej i prezesa Komitetu Międzynarodowej Hurtowni — pn. „Rozwój międzynarodowej wymiany ogólnej i spółdzielczej”.

P. Väinö Tanner zakończył swój referat³ przedłożeniem Kongresowi następującej charakterystycznej rezolucji:

„Kongres stwierdza:

że spółdzielczość, będąca wyrazem działalności społecznej o swoistym charakterze, jest możliwa i konieczna we wszelkiego rodzaju systemach gospodarczych i politycznych, chociaż jej rola i doniosłość jest różna i zależna przede wszystkim od charakteru społecznego grup, którym udało się opanować władzę państwową:

że ruch spółdzielczy we wszystkich systemach gospodarczych wymaga dla siebie możliwie największej swobody działania na podstawie własnych zasad oraz odrzuca wszelkie usiłowania, mające na celu roztoczenia kontroli politycznej nad jego działalnością:

że ruch spółdzielczy wszędzie, gdzie wprowadzono gospodarkę w tej czy w innej formie reglamentowaną, odrzuca zarządzenia ograniczające rozwój jego działalności w skali krajowej czy międzynarodowej, tak samo jak w systemie gospodarki socjalistycznej odrzuca wszelkie usiłowania zmierzające do skoncentrowania całej działalności gospodarczej w rękach aparatu publicznego”.

Rezolucja powyższa, mimo zgłoszonej poprawki ze strony brytyjskiej, przeszła olbrzymią większością głosów.

Również charakterystyczne są rezolucje zgłoszone przez A. J. Cleuta.

³ Referat zostaj przetłumaczony i wydrukowany w „Spółdzielczym Przeglądzie Naukowym”, nr 8/9 z 1937 r. Poza tym wydano odbitkę Väinö Tanner — Miejsce spółdzielczości w różnych systemach gospodarczych. Warszawa, Spółdzielczy Instytut Naukowy, 1937, str. 28.

⁴ „Spółdzielczy Przegląd Naukowy” nr 10/11, 1937 r. lub B. Przegalińskiego: Międzynarodowy Kongres Spółdzielczy w Paryżu, 6 do 9 września 1937 r. (odbitka ze „Spółdz. Przegl. Nauk.”). Warszawa, Spółdzielczy Instytut Naukowy, 1937, str. 16.

Odnosnie do pierwszej części referatu, dotyczącej rozwoju międzynarodowej wymiany ogólnej, Kongres przyjął następującą rezolucję.⁵

Przypominając uchwały powzięte na kongresie w Bazylei (1921) i Gandawie (1924), które wypowiadają się za koniecznością nowego międzynarodowego porządku gospodarczego, opartego na możliwie szerokich podstawach traktatowych, mających za zadanie zjednoczyć wszystkie gospodarstwa krajowe w ramach gospodarstwa międzynarodowego, zorganizowanego w celu wzajemnego zaspokojenia ich potrzeb,

przypominając też rezolucję kongresu w Wiedniu (1933), wyrażającą zgodę spółdzielców na zasady wolności komunikacji i wymiany pomiędzy narodami,

Piętnasty Kongres Międzynarodowego Związku Spółdzielczego, oświadczając się za wolnością uwarunkowaną wymiany międzynarodowej:

1. Wypowiada się przeciwko wszelkim formom protekcjonizmu bezpośredniego lub pośredniego i domaga się ustanowienia wielkiego planu rozejmu celnego, który powinien być poprzedzony sprawiedliwym rozwiązaniem problemu długów międzynarodowych i który byłby połączony ze ścisłą współpracą instytucyj emisyjnych, zmierzającą do wprowadzenia w możliwie najkrótszym czasie mierzaka monetarnego, opartego na podstawach stałych.

Zadaniem tego planu rozejmu celnego byłoby zabezpieczyć w jak najszerszym zakresie wolność i rozwój wymiany międzynarodowej w tego rodzaju warunkach lojalności i szczerości, iżby żadne państwo nie potrzebowało się obawiać ze strony innego państwa zawierającego umowę posunięć „dumpingowych” lub akcji trustów i karteli zbytnio oddziaływających na rynek surowców.

2. Uważa, iż rozpowszechnienie praktyki spółdzielczej względnie polityka państwo, która by tą praktyką była przeniknięta, czyniłoby łatwiejszą realizację tego programu, ułatwiając mianowicie porozumienie pomiędzy producentami i spożycami i zapewniając rozdział zapasów światowych na rynkach w warunkach najekonomiczniejszych z zupełnym wykluczeniem ducha współzawodnictwa.

Następna rezolucja⁶ dotyczyła międzynarodowej wymiany spółdzielczej (druga część referatu) i przyjęta została jednomyślnie:

³ i ⁶ B. Przegaliński: Międzynarodowy Kongres Spółdzielczy w Paryżu. Warszawa, Odb. ze „Spółdz. Przegl. Nauk.”, 1937, str. 16.

Kongres Międzynarodowego Związku Spółdzielczego, zważywszy doniosłość i wagę problemów międzynarodowych dla rozwoju ruchu spółdzielczego w ogóle,

zaleca:

a) spółdzielniom detalicznym: jak największą wierność w stosunku do ich hurtowni krajowych, dla wzmocnienia ich siły handlowej i przemysłowej,

b) hurtowniom spółdzielczym:

1. przystąpienie i czynny udział w pracach Międzynarodowej Hurtowni Spółdzielczej, a także, niezależnie od tego, podtrzymanie i rozwijanie ich własnych stosunków handlowych;
2. ponowienie i rozwinięcie poczynionych już prób w zakresie zbiorowych zakupów zmierzających, jako do celu ostatecznego, do utworzenia Międzynarodowej Agencji Spółdzielczej jako jedynego organu zdolnego do racjonalnego kierowania tymi transakcjami, w łączności z organizacjami spółdzielni rolniczych i wytwórczych;
3. przestudiowanie i stworzenie międzynarodowych spółdzielni specjalnych, z jednej strony w celu zabezpieczenia interesów spóżywców przed nowoczesnymi formami organizacji handlowej i przemysłowej, wykorzystywanymi przez międzynarodowe trusty i kartele, z drugiej, dla ulepszenia, z wykluczeniem wszelkich hurtowni spółdzielczych na rynku światowym.

M. Z. S. zrzesza obecnie 37 związków spółdzielni spóżywców, 40 hurtowni spółdzielczych, 5 związków spółdzielni wytwórców, 3 związki spółdzielni kredytowych, 9 związków spółdzielni rolniczych, 23 banki spółdzielcze, 19 organizacyj ubezpieczeniowych, 7 innych organizacyj spółdzielczych i 506 lokalnych spółdzielni spóżywców. Ogółem w końcu r. 1936 zrzeszał 38 krajów, 120 000 spółdzielni i 70 milionów członków.

Dokładne dane, za r. 1935 (łącznie z Rosją Sowiecką) obejmują kraje, w których zamieszkuje 1080,4 mil. ludności, pracuje w nich 121 688 spółdzielni zrzeszających 70 436 462 członków (w tym Rosja Sowiecka 170,5 mil. ludności, 25 252 spółdzielni i 40 837 900 członków). Spółdzielnie powyższe (z pominięciem Rosji Sowieckiej) posiadają 138 403 629 złotych funtów angielskich (1 funt = zł 43,50) funduszków własnych oraz dokonują obrotów towarowych na sumę 438 445 498 funtów. Wartość własnej produkcji przekracza łącznie kwotę 97 798 877 funtów złotych.

Edmund Szubert (Warszawa)

B. KRONIKA SOCJALNA

UBEZPIECZENIA SPOŁECZNE

Treść: Nowelizacja ubezpieczenia rentowego w Niemczech.

Dzień 21 grudnia 1937 r. jest obok dnia 5 lipca 1934 r. datą zwrotną w ubezpieczeniu społecznym w Niemczech; w dniu tym została ogłoszona (Dz. U. Rz. I str. 1393) ustawa o rozbudowie ubezpieczenia rentowego, która wprowadza szereg zmian w ordynacji ubezpieczeniowej, ustawie o ubezpieczeniu górniczym i ustawie o ubezpieczeniu pracowników umysłowych. Ustawa ta, potwierdzając zasadę ubezpieczeniową, przyjętą w ustawie z dnia 5 lipca 1934 r., nadaje jej odpowiednią formę przez zapewnienie należytych podstaw finansowych, a ponadto rozszerza świadczenia z ubezpieczenia rentowego. (Ubezpieczaniem rentowym określa się w Rzeczy ubezpieczenia emerytalne robotników i pracowników umysłowych). Cel ustawy i jej myśli zasadnicze określa wstęp do niej — niepraktykowana w aktach ustawodawczych innych państw „inwokacja”, poprzedzająca ważniejsze ustawy. Rząd stwierdza w tym wstępie, że opanowanie bezrobocia uczyniło możliwym ostateczne zapewnienie istnienia ubezpieczenia rentowego i rozbudowę świadczeń odpowiednio do zmienionych zasad politycznych; następuje wyliczenie dziedzin, w których wprowadzono zmiany, a mianowicie: ułatwianie zawierania małżeństw, podwyższenie rent dla osób młodocianych, uczestników wojny oraz osób posiadających kilkoro dzieci, dostosowanie ubezpieczenia do zmienionego charakteru służby wojskowej i służby pracy oraz obniżenie składki przy równoczesnym podwyższeniu rent dla górników.

W celu podwyższenia dochodów ustawa przewiduje, że poczynając od 1 kwietnia br. Zakład dla Pośrednictwa Pracy i Ubezpieczenia na Wypadek Bezrobocia będzie przekazywał w każdym roku kalendarzowym ubezpieczeniu emerytalnemu robotników 18%, a ubezpieczeniu pracowników umysłowych $\frac{1}{4}$ część swych wpływów ze składek. Ponadto w ubezpieczeniu robotniczym utworzono jedną dalszą grupę zarobkową (klasę składkową), co również podwyższa dochody tego ubezpieczenia, gwarantowane zresztą oświadczeniem, zawartym w nowym ustępie 2 § 384, w myśl którego państwo gwarantuje temu ubezpieczeniu środki finansowe potrzebne na pokrycie świadczeń, zgodnie z przepisami znowelizowanej ordynacji ubezpieczeniowej. Ta sama gwarancja odnosi się do świadczeń z ubezpieczenia pracowników umysłowych (nowy ust. 3 § 168).

Ustawa wprowadza do ubezpieczenia emerytalnego robotników zwrot składek w razie zamążpójścia, znany dotychczas tylko w ubez-

pieczeniu pracowników umysłowych, a mianowicie ubezpieczona, która wychodzi za mąż, po przebyciu okresu wyczekiwania otrzymuje zwrot połowy składek.

W ubezpieczeniu emerytalnym robotników przedłużono okres wypłacania rent sierocych do 18 roku życia podobnie i na tych samych zasadach jak w ubezpieczeniu pracowników umysłowych (nauka lub niezdolność). Na analogicznych warunkach przedłużono okresy pobierania dodatków na dzieci Dotychczas wypłacano renty sieroce i dodatki na dzieci do ukończenia 15 roku życia, bez możliwości przedłużenia.

Zniesiono ograniczenia dla inwalidów wojennych tak w ubezpieczeniu emerytalnym robotników jak w ubezpieczeniu pracowników umysłowych, które dotychczas powodowały obniżanie świadczeń w razie zbiegu rent.

W obydwu ubezpieczeniach podwyższono dodatki na dzieci, począwszy od trzeciego dziecka. Do kategorii postanowień, mających na celu podwyższenie rent dla osób młodocianych, należy zaliczyć również przepis, że wdowa po robotniku może otrzymać rentę wdowią przed ukończeniem 65 roku życia lub przed nastaniem inwalidztwa, jeżeli w chwili śmierci ubezpieczonego męża ma na wychowaniu troje dzieci, które są uprawniane do renty sieroczej.

Wprowadzono nowe przepisy z mocą wsteczną dla osób odbywających służbę wojskową lub służbę pracy, tak by odbywanie tej służby nie przerywało ciągłości ubezpieczenia ani nie wpływało na obniżenie świadczeń oraz ułatwiono im dalsze ubezpieczenie nawet na rachunek państwa.

W ubezpieczeniu emerytalnym robotników zrównano okresy wyczekiwania z okresami przyjętymi w ubezpieczeniu emerytalnym pracowników umysłowych; na skutek czego nieznacznie je przedłużono, równocześnie wprowadzono jednak w obydwu ubezpieczeniach przepis uznający prawo za zachowane, jeżeli połowa (nie jak dotychczas $\frac{3}{4}$) okresu od wstąpienia do ubezpieczenia aż do zajścia wypadku losowego jest pokryta składkami.

Nowela wprowadza cały szereg przepisów do ubezpieczenia górników bardzo dla nich korzystnych, albowiem wprowadzając wspomniane powyżej przepisy o rozszerzeniu świadczeń obniża równocześnie składkę, a przy podziale jej na górnika i pracodawcę zmniejsza część składki, płaconą przez ubezpieczonego.

Ponadto ustawa wprowadza liberalniejsze przepisy dotyczące ubezpieczenia dobrowolnego.

Aby umożliwić nabycie praw z dotychczasowego ubezpieczenia, przepisy przejściowe zezwalają na uzupełnienie składek na bardzo dogodnych warunkach w terminie do końca roku 1941.

Wreszcie przepis, mający na celu usunięcie oczywistych, niezawinionych krzywdy, zezwala na dodatkowe opłacanie składek bez względu na obowiązujące terminy za zezwoleniem Urzędu Ubezpieczeń Rzeszy.

Podane powyżej w streszczeniu zasadnicze przepisy nowej ustawy wskazują, że ubezpieczenie emerytalne w Niemczech wyszło zupełnie z impasu kryzysowego i stało na pewnych i solidnych podstawach. Wzmocnienie finansowe zostało dokonane dzięki możliwości przesunięcia nadwyżek z ubezpieczenia na wypadek braku pracy, powstałych przez gwałtowne zmniejszenie bezrobocia, bez dotacji ze strony skarbu państwa. Zmiany, dokonane obecnie, zostały zapowiedziane w uzasadnieniu do ustawy z dnia 5 lipca 1934 o rozbudowie ubezpieczenia społecznego; poza przepisami finansowymi i świadczeniowymi należy uważać w obecnej nowelizacji jako najcharakterystyczniejszą dążność do zrównania ubezpieczenia robotniczego z ubezpieczeniem pracowników umysłowych, przy czym nie wolno zapominać, że istnieje w Niemczech silny prąd, zmierzający do zniesienia odrębności tych dwu rodzajów ubezpieczenia emerytalnego. Wydaje się, że nowela obecna jest dalszym etapem scalenia wszystkich ubezpieczeń, zapowiedzianego przez rząd w 1934 r. i w razie utrzymania obecnego kierunku w Niemczech należy oczekiwać, że następna zasadnicza ustawa, nowelizująca ubezpieczenia emerytalnego i dalszego zniwelowania różnic między ubezpieczeniem emerytalnym robotników a ubezpieczeniem pracowników umysłowych, na korzyść ubezpieczenia robotniczego.

Dr Julian Baumgarten (Poznań)

C. KRONIKA SAMORZĄDOWA

SAMORZĄD ZIEMSKI

Treść: Ustrój i organizacja samorządu. Działalność i finanse związków samorządowych. Sprawy turystyczne i letniskowe a samorząd. Związek Powiatów R. P. Związek Gmin Wiejskich. Związek Zawodowy Pracowników Samorządu Terytorialnego.

Ustrój i organizacja samorządu

W drugim półroczu 1937 roku nie został wydany żaden akt ustawodawczy, dotyczący bezpośrednio ustroju samorządu terytorialnego.

Jednakże życie stwarza coraz to nowe potrzeby. Z jednej strony ciągle jest aktualna sprawa „ustaw pracowniczych”, określających prawa i obowiązki funkcjonariuszów samorządowych. Z drugiej strony pod koniec omawianego okresu został wniesiony do izb

ustawodawczych szereg projektów, które posiadają duże znaczenie dla życia naszego samorządu. Należy tu wymienić:

1. *projekt ustawy o zmianie rozporządzenia Prezydenta R. P. z 24 XI 1930 r. o ustroju m. Gdyni.* (Druk sejmowy Nr 581).

2. *projekt ustawy o należnościach gmin z tytułu rozliczenia z właścicielami zniesionych obszarów dworskich.* (Druk sejmowy Nr 571). Najważniejszym przepisem tego projektu jest, że należności przypadające gminom z tytułu rozliczenia między właścicielami zniesionych obszarów dworskich a gminami korzystają z pierwszeństwa zaspokojenia z nieruchomości wchodzącej w skład zniesionego obszaru dworskiego bezpośrednio po należnościach Skarbu Państwa, wymienionych w art. 800 § 1 pkt 3 kodeksu postępowania cywilnego, a przed innymi należnościami, określonymi w dalszych punktach tego paragrafu. Właściciele zniesionych obszarów dworskich mogą z nieruchomości zniesionego obszaru wydzielić na rzecz gminy odpowiednie, uzgodnione z gminą działki.

3. *Projekt ustawy o mieniu b. niemieckich osób prawnych prawa publicznego, których obszar działania przecięty został granicą państwową.* (Druk sejmowy Nr 582).

4. *Projekt ustawy o zespoleniu samorządu szkolnego z samorządem terytorialnym.* (Druk sejmowy Nr 608). W „Kronice samorządowej”, zamieszczonej w zeszycie „Kuchy Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego” za kwartał czwarty 1936 r, pisaliśmy o złożeniu do łaski marszałkowskiej przez posła Długosza wniosku „w sprawie przekazania samorządowi terytorialnemu niektórych funkcji z zakresu administracji szkolnej”. Projekt rządowy podejmuje na mowę ówczesną inicjatywę poselską. Art 1 projektu stanowi, że: „dla współdziałania samorządu terytorialnego z władzami szkolnymi i dla wypełniania zadań w zakresie realizacji powszechnego nauczania i dokształcania, zakładania, utrzymywania i budowy publicznych szkół powszechnych i dokształcających oraz dla wykonywania innych prac, podejmowanych przez samorząd terytorialny w dziedzinie oświaty i kultury, powołuje się specjalne organy samorządu terytorialnego oraz opieki szkolne”. W myśl art. 2 projektu specjalnymi organami samorządu terytorialnego dla spraw wymienionych w art. 1 są: komisje oświatowe, gminne, miejskie i powiatowe oraz dozory szkolne.

4. *Projekt ustawy w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta R. P. z dnia 16 III 1928 r. o usuwaniu nieczystości i wód opadowych* (Dz. Ust. R. P. Nr 32 poz. 311). Zasadniczo w myśl nowego projektu obowiązek utrzymywania porządku i czystości na ulicach i w obrębie nieruchomości — spoczywa na właścicielach nierucho-

mości. Gmina na podstawie uchwały organu stanowiącego może przejść za opłatą wykonywanie obowiązków ciążyących na właścicielach nieruchomości.

Pośrednio dotyczą samorządu terytorialnego projekty ustaw: *o zwalczaniu nierządu*, *o zwalczaniu chorób wenerycznych* i *o zwalczaniu gruźlicy*.

Dalej wspomnieć należy, że uchwalony przez Sejm w dniu 20 III 1937 r. projekt ustawy, wniesiony przez posła J. Pyza, *o doreczaniu pism urzędowych przez gminy* (Druk sejmowy Nr 451) wszedł na jesiennej sesji 1937 r pod obrady Senatu.

W omawianym okresie weszło także w życie szereg ustaw, które *pośrednio* posiadają dla samorządu spore znaczenie, a mianowicie:

1. Ustawa z 2 lipca 1937 r. *o likwidacji mienia opuszczonego* (Dz. Ust. R. P. Nr 52 poz. 405). Art. 14 tej ustawy przewiduje że w pewnych wypadkach należy orzec przeniesienie własności mienia opuszczonego na rzecz związków samorządowych.
2. Ustawa z 2 lipca 1937 r. *o zapewnieniu pracy i zaopatrzeniu uczestników walk o niepodległość Państwa Polskiego* (Dz. Ust. R. P. Nr 59 poz. 464). W myśl art. 3 tej ustawy instytucja i zakład samorządowy ma obowiązek na każdych 33 pracowników zatrudnić co najmniej jednego uczestnika walk o niepodległość Państwa Polskiego.
3. Rozporządzenie ministrów rolnictwa i reform rolnych oraz spraw wewnętrznych z dnia 30 lipca 1937 r. *o zniesieniu niektórych powiatowych urzędów rozjemczych do spraw majątkowych posiadaczy gospodarstw wiejskich* (Dz. Ust. R. P. Nr 60 poz. 479).
4. Rozporządzenie ministra spraw wewnętrznych z dnia 16 października 1937 r. *o rozmieszczaniu, liczebności i zaopatrzeniu miejscowych straży pożarnych i uznaniu straży pożarnych za miejscowe* (Dz. Ust. R. P. Nr 78 poz. 573).
5. Rozporządzenie ministra spraw wewnętrznych z dnia 16 XII 1937 r. *o odjęciu na obszarze województwa pomorskiego uprawnień zarządom gminnym w zakresie spraw policyjno-budowlanych i przekazaniu tych uprawnień wydziałom powiatowym* (Dz. Ust. R. P. Nr 90 poz. 647).
6. Rozporządzenie min. wyznań religijnych i oświecenia publicznego *o przystosowaniu ustawy z dnia 17 II 1922 r. o zakładaniu i otrzymywaniu publicznych szkół powszechnych do wprowadzenia w życie nowego ustroju o szkolnictwie* (Dz. Ust. R. P. Nr 55 poz. 433).

Doniosłym wydarzeniem w życiu samorządowym wsi na obszarze województw południowych i zachodnich — były *wybory sołtysów i podsoltysów* w tych województwach. Władze nadzorcze i wyborcy zdawali sobie sprawę, że wyniki tych wyborów mogą wpłynąć na powiększenie roli czynnika społecznego w samorządzie oraz na wzrost znaczenia i powagi organizacji gromadzkiej w życiu ludności wiejskiej. Dlatego doniosłe znaczenie należy przepisać ukazaniu się *okólnika Nr 55 ministra spraw wewnętrznych* z dnia 5 października 1937 r. w sprawie *wyboru sołtysów i podsoltysów* (Dz. Urz. Min. Spraw. Wewn. Nr 27 poz. 199). W okólniku tym udziela minister spraw wewnętrznych — m. i. wskazówki następującej: „Wybory odbywać się będą na podstawie regulaminu, ustalonego rozporządzeniem min. spraw wewnętrznych z dnia 8 X 1936 r. (Dz. Ust. R. P. Nr 81 poz. 558), którego zmiany nie są przewidywane. Pragnąc, aby w ramach regulaminu radni gromadzcy czy też zebrania gromadzkie miały pełną możność zgłaszania i wybierania jak najbardziej odpowiednich osób na stanowiska sołtysów i podsoltysów. proszę o zwrócenie uwagi na wykorzystanie przepisów regulaminu przez organa administracyjne w kierunku umożliwienia wspomnianym reprezentacjom wywiązania się z tak ważnego dla nich zadania. Przychylny stosunek organów przeprowadzających wybory może się np. wyrażać przez odpowiednie przedłużenie terminów, o których mowa w § 13 i 19, udzielenie faktycznie potrzebnego czasu na zgłoszenie kandydatów, a więc poza minimalny okres czasu (§ 14 i 24), umożliwienie usunięcia faktycznych braków w zgłoszeniach kandydatów przez udzielenie dłuższego niż 15 minutowy okresu czasu lub odpowiednie pouczenie (§ 15 i 22) itp. W szczególności chodzi o to, ażeby wyborcy przez odpowiednio wczesne ogłoszenia i przedłużenia terminów uzyskali możność faktycznego porozumienia i zastanowienia się co do odpowiednich kandydatów”. Ważny jest także ustęp okólnika dotyczący doboru kandydatów. Minister spraw wewnętrznych wyjaśnia, że należy pozostawić wyborom swobodę w doborze j zgłaszaniu kandydatów, ograniczając ingerencję władz administracyjnych do aktu zatwierdzenia wyboru. „Przy zatwierdzaniu wyboru należy zbadać, czy kandydat jest istotnie jednostką o ustalonym charakterze, opartym o zasady moralne, czy posiada zdolności organizacyjno-administracyjne w stopniu potrzebnym przy zarządzaniu sprawami gromady i wykonywaniu zleceń zarządu gminnego i innych organów władzy. Zaznaczam przy tym, iż poglądy polityczne wybranego, narodowość czy też wyznanie nie mogą same przez się stanowić przyczyny do odmowy zatwierdzenia, jeśli kandydat dotychczasowym zachowaniem swoim nie uchybił obowiązkowi lojalności wobec Rzeczypospolitej i spełnia przykład-

nie obowiązki obywatelskie". Wreszcie okólnik zaznacza, że mianowanie sołtysa w myśl przepisów art. 20 ust. (5) ustawy z dnia 23 marca 1933 r. powinno następować jedynie w wypadkach wyjątkowych i ściśle koniecznych oraz że przy rozstrzyganiu protestów wyborczych należy się ograniczyć do strony prawnej sporu.

Zagadnienie wyborów sołtysów zostało też omówione w prasie samorządowej, Zacytować tu należy artykuł *dra Ludwika Bara* pt. „Przed wyborami sołtysów w województwach południowych” w „Samorządzie” Nr 42 z 17 X 1937 r. W związku z tymi wyborami Ministerstwo Spraw Wewnętrznych wyjaśniło pismem z 4 XI 1937 r. Nr SS 34/4—5, że trzyletnią *kadencją sołtysa i podsołtysa należy Uczyć od objęcia czynności urzędowych.*

Z innych okólników, dotyczących organizacji samorządu terytorialnego, a ogłoszonych w omawianym czasokresie wymienić trzeba:

1. okólnik min. spraw wewn. Nr 43 z dnia 23 VII 1937 r. w *sprawie stanu higieniczno-sanitarnego publicznych szkół powszechnych* (Dz. Urz. Min. Spraw Wewn. Nr 20 poz. 149);
2. okólnik min. spraw wewn. Nr 47 z dnia 13 VIII 1937 r. o *pieczęciach sołtysów gromad* (Dz. Urz. Min. Spraw Wewn. Nr 22 poz. 161). Okólnik ten postanawia, że jeśli gromada wstąpiła na podstawie ustawy z dnia 23 III 1933 r. w miejsce dawnej gminy jednostkowej, która posiadała historycznie uzasadniony herb, w takim razie herb ten może być zamieszczony za zezwoleniem właściwego wojewody na pieczęci sołtysa tej gromady po lewej (dla patrzącego) stronie napisu;
3. okólnik min. opieki społecznej wydany w porozumieniu z min. spraw wewnętrznych z 7 X 1937 r. Nr 60/37 w sprawie *szkolenia lekarzy samorządowej służby zdrowia*. Okólnik ten zarządza, by związki samorządowe wśród warunków konkursów na stanowiska samorządowych lekarzy administracyjnych umieszczały także warunek wykazania się kandydata takim samym przeszkoleniem, jakiego się wymaga od kandydatów na stanowiska administracyjnych urzędników lekarskich w państwowej służbie zdrowia.

Pism *okólnych* min. spraw wewn. w sprawach dotyczących ustroju samorządu terytorialnego ukazało się w omawianym okresie — 6, a mianowicie:

1. z dnia 9 lipca 1937 r. o *poświadczaniu przez gminy list rentowych* (Dz. Urz. Min. Spraw. Wewn. Nr 18 poz. 142),
2. z dnia 13 lipca 1937 r. w *sprawie kursów organizowanych przez Instytut Komunalny w Warszawie* (Dz. Urz. Min. Spraw Wewn. Nr 19 poz. 147),

3. z dnia 20 września 1937 r. w sprawie *IV tygodnia szkoły powszechnej* (Dz. Urz. Min. Spraw Wewn, Nr 25 poz. 191).
4. z dnia 29 września 1937 r. o *egzaminie zastępczym dla kandydatów na sekretarzy gminnych* (Dz. Urz. Min. Spraw Wewn. Nr 27 poz. 200),
5. z dnia 8 listopada 1937 r. w sprawie *zawiadamiania Min. Spraw Wojsk, o wydaleniu ze służby funkcjonariuszów samorządowych, będących oficerami i podchorążymi rezerwy* (Dz. U rz Min. Spraw. Wewn. Nr 30 poz. 231),
6. z dnia 8 XI 1937 r. o *członkostwie związków międzykomunalnych oraz zakładów i przedsiębiorstw samorządowych w Związku Rewizyjnym Samorządu Terytorialnego* (Dz. Urz. Min. Spr. Wewn. Nr 30 poz. 232).

Stosowanie obowiązujących przepisów dotyczących ustroju i organizacji samorządu terytorialnego stwarza konieczność rozstrzygnięcia licznych *wątpliwości interpretacyjnych*. Ministerstwo Spraw wewnętrznych rozwija w tym kierunku ożywioną działalność instrukcyjną. Z wyjaśnień udzielonych przez Ministerstwo w drugim półroczu 1937 r. wymienimy przykładowo:

- a) pismo Nr SS 56/447—4 stwierdzające, że wójtom nie przysługuje prawo do żądania odszkodowania za niewykorzystany urlop,
- b) pismo z 9 VII 1937 r. Nr SS 40/10—1 w sprawie braku podstaw do przyznania zastępcy przewodniczącego wydziału powiatowego odszkodowania za niewykorzystany urlop,
- c) pismo z dnia 10 VIII 1937 r. Nr SS 41/789—5 w sprawie współudziału wydziału wojewódzkiego w składaniu z urzędu przełożonych gmin,
- d) pismo Nr SS 34/51 w sprawie utraty mandatu radnego gromadzkiego w przypadku przewidzianym w art. 7 ustawy samorządowej,
- e) pismo Nr SS 52/149—3 w sprawie uchwał rady gromadzkiej, dotyczących użytkowania dobra gromadzkiego,
- f) pismo stwierdzające, że „skoro gmina posiada własną osobowość prawną, a jej organa są hierarchicznie niezależne, to wszelkie jej wystąpienia na zewnątrz w sprawie tzw. własnego zakresu działania nie podlegają zasadzie drogi służbowej, obowiązującej jedynie w systemie organów hierarchicznie podległych”,
- g) pismo z dnia 28 IX 1937 r. Nr SS 35/89—1 w sprawie wyborów nowych reprezentacyj gminnych w związku ze zniesieniem gmin, utworzeniem nowych gmin lub zmianą granic gmin.

- h) pismo z 30 IX 1937 r. Nr SS 3/40—1 w sprawie kompetencji rady gminy co do wnoszenia, przekształcania i znoszenia budowli kosztem gminy,
- i) pismo z 24 IX 1937 r. Nr SS 40/18—61 w sprawie zatwierdzenia statutów emerytalnych,
- j) pismo z 9 X 1937 r. Nr SS 3/41—1 w sprawie interpretacji art. 9 ustęp (1) ustawy z dnia 23 III 1933 r.,
- k) pismo z 15 X 1937 r. Nr SS 3/42—1 w sprawie wykładni art. 70 i 71 ustawy z dnia 23 marca 1933 r.,
- l) pismo z 26 X 1937 r. Nr SS 41/1134—1 w sprawie skreślenia przez władzę nadzorczą etatu sekretarza gminnego na podstawie przepisów § 20 i 27 rozporządzenia z dnia 30 XII 1924 r.,
- ł) pismo min. spraw wewn. w porozumieniu z min. roln. i reform rolnych z dnia 21 X 1937 r. Nr SS 50/429—16 w sprawie rozporządzenia wspólnymi gruntami tabelowymi w gromadach,
- m) pismo z dnia 23 XI 1937 r. Nr SS 36/110—1 w sprawie zmiany regulaminu obrad rady gminy.

Wszystkie powyższe wyjaśnienia zamieszczone zostały w „Gazecie Administracji Państwowej” oraz w tygodniku „Samorząd”.

Z orzecznictwa N. T. A. interesować nas będzie wyrok z dnia 10 IV 1937 r. L. Rej. 9432/34, w myśl którego przepisy art. 9 ustawy z dnia 23 III 1933 r. mają zastosowanie do współwłaściciela spółki bekonowej, która zawarła umowę z gminą o uboju świń w rzeźni gminnej.

Z zagadnień ustrojowych samorządu, poruszanych zarówno w prasie jak i w izbach ustawodawczych oraz na zebraniach organizacji społecznych jednym z najważniejszych jest sprawa *samorządu wojewódzkiego*. Postulaty dotyczące konieczności rozszerzenia ram tego samorządu, istniejącego dziś jedynie w województwach zachodnich, wysuwane były w mowach kilku posłów i senatorów. Obszerny artykuł na ten doniosły temat zamieścił tygodnik „Samorząd” w numerze 30 z 25 lipca 1937 r. (Wu-En „Sprawa samorządu wojewódzkiego”), rozważając problem zarówno z punktu widzenia konstytucyjno-prawnego jak i zakresu działania ewent. organów samorządu wojewódzkiego, strony finansowej sprawy, a wreszcie i jej związku z ogólnymi problemami urbanistycznymi.

Działalność i finanse związków samorządowych

Według danych, ogłoszonych w wydawnictwie Głównego Urzędu Statystycznego „Statystyka Polski. Seria C. Zeszyt 72. Statystyka samorządu terytorialnego. Preliminarze budżetowe 1937/38, War-

szawa 1938 r.", wydatki związków samorządowych w Polsce wynoszą w roku 1937/38 ogółem 691 755 000 zł (w roku 1936/37 wynosiły 590 169 000 zł). Z sumy tej przypada na *gminy wiejskie* 107 143 000 zł (w r. ub. 94 809 000 zł), *powiaty* 121 616 000 zł (poprzednio 121 616 000 zł), *wojew. związki samorządowe* 15 496 000 złotych (poprzednio 10 896 000 zł).

Wydatki zwyczajne związków samorządowych wynoszą w roku 1937/38 — 528 127 000, wydatki nadzwyczajne: 163 682 000 zł.

O ile, idzie o poszczególne rodzaje wydatków, *gminy wiejskie* wydają najwięcej na *zarząd ogólny* (39 914 000 zł), następnie na *oświatę, kulturę i sztukę* (31 200 000 zł), na *zdrowie publiczne* (5 342 000 zł), *bezpieczeństwo publiczne* (4 590 000 zł), *popieranie rolnictwa* (1 305 000 zł).

Co do *powiatowych związków samorządowych*, na *drogi i place* wydaje się 60 469 000 zł, na *zarząd ogólny*: 16 418 000 zł, na *popieranie rolnictwa*: 9 768 000 zł, na *zdrowie*: 8 710 000 zł, na *splata długów* 8 469 000 zł, na *majątek samorz.*: 5 707 000 zł, na *opieką społeczną*: 3 762 000 zł, na *oświatę*: 2 205 000 zł, na *bezpieczeństwo*: 2 530 000 zł.

Wreszcie co do *wojewódzkich związków samorządowych* największą pozycję stanowią także i tutaj *place i drogi publiczne* 7 968 000 zł; dalej idzie *opieka społeczna*: 1 008 000 zł, *splata długów*: 2 073 000 zł, *zarząd ogólny*: 1 008 000 zł, *popieranie rolnictwa*: 680 000 zł i *zdrowie publiczne*: 568 000 zł.

Dochody związków samorządowych preliminowane były w roku 1937/38 ogółem w kwocie 694 357 zł (w roku poprzednim: 599 899 zł). Z sumy tej na *dochody zwyczajne* przypada 544 715 zł, na *dochody nadzwyczajne* 149 642 zł.

Gminy wiejskie czerpią największe dochody z podatków samostwowych (49 455 000 zł), następnie z dodatków do podatków państwowych (24 689 000 zł) i udziału w podatkach państwowych (6 115 000 zł).

Powiaty miały największe źródła dochodowe w podatkach samostwowych (41 400 000 zł), dodatkach do podatków państwowych (32 000 000 zł) i opłatach administracyjnych (13 614 000 zł).

Wojewódzkie związki samorządowe otrzymują najwięcej z subwencji i dotacji (5 229 000 zł), z podatku krajowego (4 085 000 zł) oraz z opłat administracyjnych (3 152 000 zł).

Ministerstwo Skarbu przygotowywało w omawianym okresie dwa doniosłe projekty ustaw 1. o *poprawie finansów związków samorządowych*, 2. o *przejęciu przez Skarb Państwa wypłaty dodatku na mieszkania dla nauczycieli publicznych szkół powszechnych*.

Wniesienie obu tych projektów do izb ustawodawczych zapowiedział wicepremier i minister skarbu Kwiatkowski dnia 1 grudnia 1937 r. w exposé, wygłoszonym przy przedkładaniu izbom ustawodawczym preliminarza budżetowego na 1938/39 rok. W doniosłym tym przemówieniu zaproponował p. wicepremier, by Skarb Państwa corocznie dotował związki samorządowe sumą 10 000 000 zł aż do zrealizowania zamierzonej definitywnej reformy finansów komunalnych.

Projekt ustawy o poprawie finansów związków samorządowych przewiduje, że z dotacji 10-milionowej Skarbu Państwa, gminy miejskie liczące powyżej 10 000 mieszkańców otrzymałyby 3 000 000 złotych, pozostałe gminy miejskie 3 000 000 zł, powiatowe związki samorządowe na pokrycie niedoborów gmin wiejskich: 3 miliony, wojewódzkie związki samorządowe: 1 000 000 zł. Prócz tego projekt przewiduje szereg zmian w ustawie o tymczasowym uregulowaniu finansów komunalnych z dnia 11 VIII 1923 r.

Projekt ustawy o przejęciu przez Skarb wypłaty dodatku mieszkaniowego dla nauczycieli przewiduje przejście tego dodatku w terminach następujących: od dnia 1 kwietnia 1938 — w gminach wiejskich, od dnia 1 kwietnia 1939 — w miastach niewydzielonych od dnia 1 kwietnia 1940 r. — w miastach wydzielonych.

Z okólników, dotyczących finansów komunalnych, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych wydało:

1. okólnik Nr 61 z 30 XI 1937 r. w sprawie *podatku od publicznego wyświetlania filmów* (Dz. Urz. Min. Spraw Wewn. Nr 32 poz. 239),
2. okólnik Nr 64 z dnia 28 XII 1937 r. o *podatku specjalnym od wynagrodzeń, wypłacanych przez związki samorządowe* (Dz. Urz. Nr 35 poz. 258).

Ponadto ukazało się kilka *okólników Ministerstwa Skarbu*, Posiadających znaczenie dla związków samorządu terytorialnego. a mianowicie:

- a) Okólnik z dnia 4 IX 1937 r. L. D. III 9985/4/37 w sprawie *porobu podatku gruntowego na terenie gromad wiejskich* (Dz. Urz. Min. Sk. Nr 23 poz. 756),
- b) okólnik z 9 VII 1937 r. L. D. III 9619/4/37 w sprawie *przyjmowania papierów wartościowych przez zarządy gmin na poczet należności w podatku gruntowym* (Dz. Urz. Min. Sk. Nr 18 poz. 627),
- c) okólnik z 6 IX 1937 r. L. D. V 989/1/37 (Dz. Urz. Min. Sk. Nr 23 poz. 765) w sprawie *egzekucji należności Państw: Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych z tytułu sum zainkasowanych, a przetrzymywanych przez gminy* (Dz. Urz. Min. Sk. Nr 23 poz. 765).

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych wystosowało także szereg *pism okólnych* w sprawach dotyczących finansów komunalnych, a mianowicie:

1. pismo z 13 VIII 1937 r. w sprawie wymiaru podatku gruntowego,
2. z dnia 21 IX 1937 r. o specjalnym podatku od wynagrodzeń, wypłacanych przez związki samorządowe pracownikom umysłowym,
3. z dnia 19 XI 1937 r. o udziale miast i gmin wiejskich w kosztach utrzymania okręgowych targowiskowych komisji nadzorczych,
4. z dnia 19 XI 1937 r. o ulgowej sprzedaży drewna z lasów państwowych związkom samorządowym.

W sprawie *podatków od sztyldów* Ministerstwo Spraw Wewnętrznych udzieliło wyjaśnienia, którego tekst wydrukowany został w tygodniku „Samorząd” Nr 37, str. 571.

Oddłużenie. Dnia 9 lipca 1937 r. zamknięte zostały prace Centralnej Komisji Oszczędnościowo-Oddłużeniowej dla Samorządu. Jak wynika ze sprawozdania z prac nad oddłużeniem związków samorządu terytorialnego, indywidualną akcją oddłużeniową objęto 165 powiatowych związków samorządowych, 1 wojewódzki związek samorządowy i 314 gmin wiejskich. W rezultacie akcji oddłużeniowej umorzono 351.5 milionów zł 70% ogółu umorzeń stracił Skarb Państwa; prywatni wierzyciele około 21 milionów (12.5% umorzeń).

Doniosłe zagadnienie z dziedziny finansów komunalnych podniósł w Nr 42 „Samorządu” z 17 X 1937 r. Antoni Rączaszek pt. „Krzycząca anomalia”. Obowiązujący obecnie art. 9 ustawy o finansach komunalnych postanawia, że udział w państwowym podatku dochodowym otrzymuje ten związek samorządowy, na którego terenie podatek ten jest opłacany, podatek jest opłacany na terenie gminy, w której ma siedzibę zarząd spółki. Otóż zdarza się często, że fabryka znajduje się w jednej gminie, a zarząd spółki w innej. W tych wypadkach gmina, w której znajduje się fabryka nie otrzymuje z tego źródła żadnych dochodów, a gmina w której rezyduje zarząd spółki — wszystkie. W praktyce oznacza to najczęściej ogromne uprzywilejowanie Warszawy — na niekorzyść związków samorządowych reszty kraju.

Akcja stypendialna dla synów niezamożnych rolników, prowadzona przez związki samorządowe, przedstawia się następująco: sty-

pendiów udzieliło 2 423 gmin, ogólna suma przeznaczona przez gminy na stypendia wynosi 967 267 zł, suma przeznaczona na stypendia przez powiatowe związki samorządowe: 238 014 zł. Ogółem utworzono stypendiów 4 750, z tego do 100 zł rocznie: 1 289, od 100 do 200 zł — 1 535, od 200 do 300 zł — 1 196, od 300 do 400 zł — 228, od 400 do 500 zł — 111, od 500 do 600 zł — 356, ponad 600 zł — 35. Stypendystów było ogółem 3 514, z tego do szkół powszechnych uczęszczało 353, do średnich ogólnokształcących 1 301, do średnich zawodowych 805, do wyższych 191, do innych 684.

Powstanie *Centralnego Okręgu Przemysłowego* stwarza dla związków samorządowych szereg nowych i doniosłych zadań, które już dziś są omawiane przez działaczy i publicystów komunalnych. Na ten temat rozwinęła się w omawianym okresie obszerna i bardzo interesująca dyskusja na łamach „Samorządu”; brali w niej udział Fr. Branny, K. Romaniuk i mgr J. Przetocki („Samorząd” nr 46, 47 i 49).

Omawiana przez nas w poprzednich „Kronikach samorządowych” sprawa gminnych *urzędów rozjemczych* była w dalszym ciągu badana przez związki samorządowe i władze nadzorcze. Między innymi Rada Powiatowa w Miechowie powzięła uchwałę wyrażającą pogląd, że wprowadzenie urzędów rozjemczych jest wskazane i że winny być one zorganizowane w ten sposób, by ławników i przewodniczącego wybierały rady gminne. Obszerny artykuł poświęcił temu zagadnieniu i ogłosił *Kazimierz Kühn* w „Samorządzie” z 28 sierpnia 1937 r. Przy tej sposobności wspomnieć warto, że *E. Kopczyński* wystąpił na łamach prasy samorządowej z wnioskiem, by zarządy gmin wiejskich organizowały akcję pośrednictwa przy dokonywanych na wsi większych transakcjach handlowych („Samorząd” nr 36, str. 553).

Sprawy turystyczne i letniskowe a samorząd.

Związki samorządowe jak również władze nadzorcze nad samorządem poświęcają coraz więcej uwagi problemom turystycznym i letniskowym. Starosta morski wydał zarządzenie powołujące do życia *gminne i lokalne (gromadzkie) komisje kąpieliskowe w powiecie morskim*. Regulamin tych komisji opracował Wydział Powiatowy w Wejherowie. Przewodniczącym komisji gromadzkiej jest sołtys, w jej skład wchodzi m. i. jeden członek wybrany przez radę gromadzką, wójt lub przedstawiciel gminy, delegat wydziału powiatowego oraz lekarz klimatyczny. Ponadto przedstawiciele letników,

właścicieli nieruchomości, pensjonatów, przedsiębiorstw gastronomicznych, rzemiosła ub kupiectwa. Komisja ma prawo zapraszać do współudziału z głosem doradczym — osoby fachowe lub posiadające specjalne zasługi w dziedzinie letniskowej względnie turystycznej. W dniach 23 i 24 r. ub. odbył się w Złoczowie doroczny walny zjazd delegatów *Podolskiego Tow. Turystyczno-Krajoznawczego*, na którym omawiano sprawy letniskowe, a referat wygłosił referent Związku Powiatów RP. K. Woyciechowski. Powzięto uchwałę w sprawie stworzenia w porozumieniu z zainteresowanymi związkami samorządowymi — wojewódzkiej komisji turystycznej. Wydział Powiatowy w Postawach na posiedzeniu z dnia 16 lipca 1937 r. zajmował się sprawą *turystyki nadnaroczańskiej* i poparł koncepcję utworzenia przy Związku Propagandy Turystyki specjalnego referatu dla 4 powiatów Wileńszczyzny.

Bardzo pomyślnie rozwijają się prace *Związku Letniskowego w Krakowie* i *Międzykomunalnego Związku „Karpaty Wschodnie” w Stanisławowie*. Ten ostatni Związek przeprowadził między innymi konkursy czystości zagród huculskich, zorganizował fachowe kursy dla właścicieli i prowadzących pensjonaty, dla kucharek, kelnerek i pokojówek, podjął sprawę rozbudowy letnisk, przeprowadził szereg prac ogrodniczych, propagandowych itp. Prezesem Związku jest nacz. P. Typiak.

Związek Powiatów R. P.

W dniach 3 i 4 października toczyły się w Wilnie obrady Zjazdu Głównego Związku Powiatów R. P. Zjazd dokonał wyborów uzupełniających do Rady Związku; powzięto szereg rezolucji w sprawach oświatowych, udziału przedstawicieli związków samorządowych w komisjach przetargowych i instytucjach wojskowych, egzekucji danin samorządowych, likwidacji b. gminnych kas pożyczkowo-oszczędnościowych itd.

Dnia 5 listopada odbyło się posiedzenie Rady Związku Powiatów R. P. Rada zajmowała się m. i., projektami ustaw o służbie zdrowia i o pokrywaniu kosztów leczenia oraz aktualnymi zagadnieniami finansowymi samorządu ziemskiego.

Związek Gmin Wiejskich.

Dnia 28 sierpnia 1937 r. odbyło się zebranie Rady Naczelnej Związku Gmin Wiejskich; omówiono sytuację gmin wiejskich oraz poruszono trudności gmin w zakresie sprawowania opieki społecznej, wypłaty dodatków mieszkaniowych dla nauczycieli i inne.

Związek Zawodowy Pracowników Samorządu Terytorialnego.

Zjazd delegatów Związku Pracowników Samorządu Terytorialnego odbył się w dniach 28 i 29 sierpnia w Gdyni. Uchwalono deklarację ideową oraz powzięto szereg uchwał w sprawie ustabilizowania sytuacji pracowników samorządowych, nieprzedłużania poboru podatku specjalnego od uposażeń pracowników samorządowych, wyłączenia tych pracowników z ubezpieczalni społecznych oraz przestrzegania czasu pracy w związkach samorządowych.

Dr Wojciech Natanson (Warszawa)

SAMORZĄD MIEJSKI

Treść: Wyniki regionalnych zjazdów miast 15 województw. Stosunek Rządu do sprawy finansów samorządowych. Nowe projekty ustawodawcze o 1. finansach samorządowych, 2. nowych obowiązkach samorządu, 3. Państwowej Radzie Samorządowej, 4. zespoleniu organów samorządu terytorialnego, 5. ordynacji wyborczej dla 6 największych miast, 6. ustroju st. m. Warszawy. Odroczenie wyborów do rad miejskich w Łodzi i Poznaniu. Ogólne wybory do rad miejskich. Zwolnienie gmin od doręczania pism urzędowych różnych władz i instytucyj publicznych. Unormowanie sprawy usuwania nieczystości w miastach. Sprawy samorządowe na nadzwyczajnej sesji parlamentu.

Przed rozpoczęciem budżetowej sesji parlamentu odbyły się regionalne zjazdy miast 15 województw, zorganizowane przez Związek Miast względnie przez lokalne organizacje miast przy współudziale Związku Miast. Zjazdy te poświęcone były głównie sprawie finansów miejskich. Na wszystkich tych zjazdach stwierdzono, że pomimo poprawy koniunktury gospodarczej, odczuwanej przez poszczególne miasta w różnym stopniu, sytuacja finansowa miast jest nadal bardzo ciężka, zwłaszcza miast najmniejszych oraz tych wszystkich miast, które z konieczności prowadzą roboty dla zatrudnienia bezrobotnych. Uznano wszędzie jednomyślnie aktualność postulatów, ustalonych na ogólnokrajowym zjeździe miast w Warszawie w r. 1937 i zmierzających przede wszystkim do poważnej poprawy finansów samorządowych, zorganizowania kredytu dla samorządu i zmniejszenia ciężarów, wynikających dla miast z tytułu zatrudniania bezrobotnych.

Obliczenia dokonane ostatnio przez Główny Urząd Statystyczny i oparte na zamknięciach rachunkowych miast za r. 1936/37 potwierdziły istnienie w dalszym ciągu dużych trudności finansowych w naszych miastach. Okazało się, że w r. 1936/37 w przeszło 190 miastach dochody zwyczajne nie wystarczyły na pokrycie nawet zwyczajnych wydatków, nie mówiąc już o wydatkach nadzwyczaj-

nych. Około 170 miast nie wykazało w tym roku żadnych wydatków na inwestycje, a przeciętne wydatki miast na inwestycje na 1 mieszkańca wykazują duże wahania, a więc np. w grupie miast do 5 000 mieszkańców od 9 gr do 5 zł 14 gr na 1 mieszkańca, w grupie miast od 5 do 10 000 mieszkańców — od 34 gr do 33,9 zł, w grupie miast od 10 do 20 000 mieszkańców od 1,69 zł do 13,17 zł. W okresie od 1 kwietnia 1937 r. do 1 marca 1938 r. 257 miast korzystało z zapomóg z Komunalnego Funduszu Pożyczkowo-Zapomogowego, przy czym z powodu szczupłości środków tego Funduszu suma przyznanych zapomóg jest kilkakrotnie mniejsza od zapotrzebowania, stwierdzonego w większości przypadków przez władze nadzorcze.

W sprawie finansów samorządowych złożył w Sejmie w dniu 1 XII 1937 r. oświadczenie wyjątkowej wagi p. wicepremier inż. Kwiatkowski. P. wicepremier stwierdził, co następuje:

„Rząd realizował dwie akcje sprzeczne w założeniu w stosunku do samorządu terytorialnego. Z jednej strony zwężał podstawy finansowe samorządu przez obejmowanie dla siebie wciąż nowych źródeł dochodowych, a z drugiej przerzucał wykonywane przez siebie obowiązki — przeważnie kosztowne — na barki samorządu. W ten sposób samorzady doszły do stanu zupełnej wegetacji.

Co gorsza, szereg opłat i podatków, związanych organicznie z życiem, zadaniami i celami samorządowymi, przejął dla siebie bezpośrednio lub pośrednio Skarb Państwa”.

Zapowiedziawszy przeprowadzenie w okresie 3 lat pełnej reformy finansów komunalnych, p. wicepremier wskazał w konkretnej formie również doraźne środki poprawy tych finansów.

Konsekwencją tego oświadczenia było wniesienie przez Rząd do Sejmu w końcu stycznia 1938 r. dwu projektów ustaw, a mianowicie o poprawie finansów samorządowych i o stopniowym przejmowaniu przez Skarb Państwa w ciągu 3 lat obowiązku wypłaty dodatków mieszkaniowych nauczycielom publicznych szkół powszechnych, spoczywającym dotychczas na gminach. Prawie jednocześnie wniesiony został do Sejmu projekt ustawy o poprawie finansów samorządowych przez posła Suchorzewskiego, b. burmistrza m. Włodzimierza Woł., a obecnie prezesa Izby Rolniczej w Łucku. Aczkolwiek i rządowe i poselski projekty ustaw mają dość dużo punktów stycznych, to jednak różnią się one w zasadniczym podejściu do zagadnienia finansów samorządowych jak i co do zakresu pomocy dla samorządu. Koncepcji przejęcia przez Skarb Państwa dodatków mieszkaniowych dla nauczycieli publicznych szkół powszechnych poseł Suchorzewski przeciwstawił uchylenie

w ogóle obowiązku gmin dostarczania nauczycielom bezpłatnych mieszkań i zastosowanie tego od razu, a nie w ciągu trzech lat. Koncepcji dotacji dla samorządu ze Skarbu Państwa, przewidzianej w rządowym projekcie, poseł Suchorzewski przeciwstawił zwiększenie udziału związków samorządowych w opłacie monopolowej od spirytusu. Projekt posła Suchorzewskiego zawiera próbę unormowania sprawy pokrywania kosztów leczenia ubogich, co stało się wprost palącym zagadnieniem na terenie województw centralnych i wschodnich i nad czym od szeregu już lat bezskutecznie pracują nasze ministerstwa. Przewidując, podobnie jak i Rząd, przywrócenie miastom wydzielonym prawa poboru opłat drogowych, obciążających przede wszystkim nowe budowle, projekt posła Suchorzewskiego zmierza również do tego, żeby zapewnić miastom niewydzielonym z powiatowych związków samorządowych środki na budowę i utrzymanie dróg miejskich, to zaś przez wprowadzenie obowiązku powiatowych związków samorządowych odstępowania, tym miastom części opłat drogowych, pobieranych od ich mieszkańców. Poza tym projekty ustaw rządowy i poselski zmierzają do usunięcia upośledzenia niektórych związków samorządowych, wynikającego z techniki wymiaru podatku dochodowego i obrotowego (według dotychczasowego stanu udział w podatku dochodowym przypada w całości temu związkowi samorządowemu, na którego terenie znajduje się zarząd przedsiębiorstwa, a natomiast nie otrzymuje ten związek samorządowy, na którego terenie znajduje się przedsiębiorstwo). Jeden i drugi projekt zawiera postanowienia o dopłatach Skarbu Państwa do obsługi pożyczek ulenowskich przez interesowane miasta. Podczas gdy rządowy projekt pominął zupełnie ważną dla samorządu sprawę uporządkowania egzekucji jego własnych należności, poseł Suchorzewski w swym Projekcie próbuje unormować tę sprawę, utrzymując zasadę jednej władzy egzekucyjnej.

Rządowe projekty zostały przyjęte bardzo krytycznie zarówno przez Związek Miast jak i organizacje samorządu gospodarczego, a więc Związek Izb Przemysłowo-Handlowych, Związek Izb Rzemieślniczych i Związek Izb Organizacyj Rolniczych. Za bardziej odpowiedni uznano projekt posła Suchorzewskiego, aczkolwiek ten projekt nie uwzględnia w dostatecznym stopniu potrzeb samorządu.

Dotychczas został przez parlament rozpatrzony tylko jeden Projekt, mianowicie o przejęciu przez Skarb Państwa obowiązku wypłaty dodatków mieszkaniowych dla nauczycieli szkół powszechnych. Z dnia 1 kwietnia 1938 r. zwolnione będą od dotychczasowego obowiązku gminy wiejskie, za rok — miasta niewydzielone, a za 2 lata — miasta wydzielone. Drugi rządowy projekt ustawy

i związany z nim projekt poselski nie został dotychczas rozpatrzony nawet przez odnośną sejmową komisję i prawdopodobnie w tej sesji uchwalony już nie będzie.

Aczkolwiek nie nastąpiła jeszcze nawet doraźna poprawa finansów samorządowych, rząd wniósł w czasie bieżącej sesji do Sejmu 4 projekty ustaw zwiększające obowiązki samorządu, a przede wszystkim miast, a mianowicie: projekty ustaw o zwalczaniu gruźlicy, chorób wenerycznych, nierządu i o służbie zdrowia, czyli konkretnie o obowiązku samorządów zakładania i prowadzenia ośrodków zdrowia. Projekty te wywołały szereg zasadniczych zastrzeżeń zarówno wśród organizacyj samorządowych jak i organizacyj lekarskich. Wskazywano przede wszystkim na to, że nie można skutecznie zwalczać chorób bez posiadania na to odpowiednich środków i tylko przez przerzucanie obowiązków na samorząd, który znajduje się w stanie wegetacji. Dotychczas odnośna komisja sejmowa rozpatrzyła jeden z tych projektów, a mianowicie projekt ustawy o zwalczaniu gruźlicy. Komisja uchwaliła przedstawić Sejmowi ten projekt z pewnymi zmianami i wraz z rezolucją stwierdzającą konieczność pokrywania przez Skarb Państwa połowy wydatków, jakie w wykonaniu ustawy miałyby ponieść związki samorządowe.

Wobec kończącej się sesji parlamentarnej wątpliwe jest, czy wspomniane 4 projekty zostaną w tej sesji uchwalone.

Od szeregu lat organizacje samorządowe, a przede wszystkim Związek Miast, domagają się przywrócenia do życia Państwowej Rady Samorządowej, która na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów istnieje formalnie, a faktycznie od r. 1929 nie jest zwoływana. W sprawie tej został zgłoszony w Sejmie projekt ustawy przez posła Dratwę. Projekt ten zmierza do oparcia Państwowej Rady Samorządowej na ustawie, zapewnienia zwoływania jej przynajmniej raz na rok i uczynienia z niej organu doradczego i opiniodawczego Rządu w zasadniczych sprawach samorządu, należących do zakresu działania nie tylko ministra spraw wewnętrznych, lecz i innych ministrów. Projekt poselski przewiduje poza tym nową instytucję, a mianowicie Wydział Państwowej Rady Samorządowej, który miałby być organem opiniodawczym ministra spraw wewnętrznych przy wykonywaniu nadzoru nad samorządem, a przede wszystkim w sprawach rozwiązywania organów samorządowych i składania z urzędów członków tych organów. Omawiany projekt znalazł się już na porządku obrad sejmowej komisji administracyjno-samorządowej, został jednak z porządku obrad w ostatniej chwili zdjęty i prawdopodobnie w czasie bieżącej sesji rozpatrzony już nie będzie. Chodzą pogłoski, iż, nie czekając na uchwalenie tego pro-

jektu, Rząd zamierza zwołać Państwową Radę Samorządową, opierając się na istniejącym jej statucie.

W czasie bieżącej sesji został już przez Sejm uchwalony projekt ustawy o zespoleniu organów samorządu szkolnego z organami samorządu terytorialnego, na potrzebę czego od szeregu już lat zwracały uwagę organizacje samorządowe. Projekt tej ustawy wniósł Rząd. Sejm wprowadził do niego poprawki zasadniczej natury, uwzględniające postulaty samorządu terytorialnego. Cała ta sprawa znajduje się obecnie w Senacie; wątpliwe jest jednak, czy ustawa zostanie w bieżącej sesji przez Senat uchwalona.

Duże zainteresowanie wywołał rządowy projekt o ordynacji wyborczej dla 6 największych miast, przewidujący oprócz radnych z powszechnych wyborów również radnych reprezentujących grupy gospodarcze i zawodowe. Projekt ten jest obecnie przedmiotem rozpatrywania komisji sejmowej, która większością głosów wypowiedziała się za powszechnymi wyborami, a więc przeciw wprowadzaniu do rad miejskich innych jeszcze radnych. Projekt ten niewątpliwie w czasie bieżącej sesji parlamentu nie zostanie uchwalony jak również nie zostanie uchwalony rządowy projekt ustawy o ustroju st. m. Warszawy, którego dotychczas komisja sejmowa nawet nie zaczęła rozpatrywać. Ten ostatni projekt zasadniczo różni się od projektu ustawy, wniesionego przez Rząd do Sejmu w roku ubiegłym i zawierającego koncepcję województwa stołecznego. Koncepcji tej obecnie Rząd zaniechał; projekt oparty jest na zasadach ustawy o ustroju samorządu z r. 1933; odchylenia od tej ustawy są stosunkowo niewielkie. Nowum stanowi wprowadzenie przepisów o dzielnicowych radach miejskich. Aczkolwiek omawiany projekt nie usuwa na terenie Warszawy dwutorowości władz administracyjnych (ma to nastąpić dopiero na podstawie osobnej ustawy), to jednak nie wywoła on prawdopodobnie zasadniczych zastrzeżeń, zwłaszcza gdy wprowadzone zostaną do niego pewne poprawki i to przede wszystkim w kierunku zwiększenia stopnia samodzielności i zarazem odpowiedzialności organów miejskich za ich gospodarkę. Prawdopodobnie w związku z wniesieniem przez Rząd do Sejmu projektu ustawy o ordynacji wyborczej dla 6 największych miast została w czasie bieżącej sesji parlamentu uchwalona ustawa o odroczeniu wyborów do rad miejskich w Łodzi i Poznaniu. Według dotychczasowego stanu prawnego wybory w tych dwu miastach jak również w Warszawie powinny się odbyć w końcu roku bieżącego. Uchwalając projekt ustawy o odroczeniu wyborów do tych dwu miast, Sejm uchwalił jednocześnie rezolucję wzywającą Rząd do przedłożenia projektu ustawy zawierającej szczegółowe przepisy wyborcze do ciał ustrojowych samorządu te-

rytorialnego i to miejskiego, wiejskiego i powiatowego. Według rezolucji nowe wybory do organów samorządowych miałyby się odbyć na podstawie tej nowej ustawy. Niewiadomo, jak Rząd ustosunkuje się do tej rezolucji. Według obecnego stanu prawnego nowe wybory do rad miejskich powinnyby się odbyć częściowo w bieżącym jeszcze roku, a częściowo w pierwszej połowie przyszłego roku.

W czasie bieżącej sesji parlamentarnej została uchwalona na skutek wniosku poselskiego, zgłoszonego na początku roku ubiegłego, ustawa o zwolnieniu gmin od obowiązku doręczeń pism urzędowych różnych władz i instytucyj publicznych. Została w ten sposób usunięta jedna z bolączek gmin. Uchwalono również ustawę o usuwaniu nieczystości w miastach. Ustawa ta precyzuje przede wszystkim obowiązki w tym zakresie właścicieli nieruchomości, a następnie upoważnia gminy do całkowitego lub częściowego przejmowania tych obowiązków i pobierania opłat za wykonanie czynności.

Należy przypuszczać, że po zakończeniu sesji budżetowej zwołana zostanie w niedługim czasie nadzwyczajna sesja parlamentu, której przedmiotem obrad staną się prawdopodobnie niektóre rządowe projekty ustaw, niezafatwione w czasie sesji budżetowej. Ponieważ minister spraw wewnętrznych, licząc się z prawdopodobieństwem uchwalenia projektu ustawy o poprawie finansów samorządowych, upoważnił związki samorządowe do uwzględnienia tego projektu w preliminarzach na r. 1938/39, przedmiotem obrad nadzwyczajnej sesji, gdy zostanie ona zwołana, stanie się właśnie projekt ustawy o prawie finansów samorządowych. Na tejsze nadzwyczajnej sesji rozpatrzone będą prawdopodobnie projekty ustaw o ordynacji wyborczej dla 6 największych miast i o ustroju st. m. Warszawy. Trudno oczywiście przewidzieć, czy przedmiotem obrad nadzwyczajnej sesji staną się inne jeszcze projekty dotyczące samorządu, a niezafatwione w czasie sesji budżetowej. Nie wiadomo kiedy zakończy się praca parlamentu nad rządowym projektem nowej ustawy drogowej, przewidującym przerzucenie na samorząd utrzymania znacznej części dróg. Projekt ten rozpatrzyła dopiero komisja sejmowa.

Aczkolwiek regulowanie spraw samorządowych napotyka ciągle jeszcze na wielkie trudności, to jednak zbliża się — zdaje się — chwila, kiedy zarówno Rząd jak i parlament potraktują te sprawy w sposób bardziej zasadniczy i odpowiadający roli i potrzebom samorządu, niż to miało miejsce dotychczas.

Dyr. M. Porowski (Warszawa)